Đakovo i Đakovština u Prvom svjetskom ratu 1914.–1918.

Đakovo i Đakovština u Prvom svjetskom ratu 1914.–1918.

Đakovo, 2014.

NAKLADNICI
Muzej Đakovštine
Društvo ljubitelja starina Đakovo

ZA NAKLADNIKE
Borislav Bijelić
Valentin Markovčić

AUTORI IZLOŽBE I KATALOGA
Branko Ostajmer
Vladimir Geiger

PRIJEVODI SAŽETKA
Nikica Barić
Ivana Horbec

RAČUNALNA OBRADA I TISAK
Hardy, Đakovo

NAKLADA
250 primjeraka

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI
Skupina austro-ugarskih vojnika (topništvo), snimljenih vjerojatno u Osijeku. Treći slijeva Nikola (Mika) Lizačić iz Đakovačkih Selaca. Fotografija u posjedu Vlade Filića, Đakovo

ISBN 978-9537128-52-4
ISBN 978-953-99186-5-9

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek pod brojem 131111069

Izložba je priređena uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Grada Đakova

Sadržaj

Predgovor 5

Đakovo i Đakovština 1914. – početak Prvoga svjetskog rata 7

Upisi ratnoga zajma u Đakovu i Đakovštini u Prvom svjetskom ratu 12

Racionirana opskrba stanovništva Đakova u Prvom svjetskom ratu 15

Đakovčani i Đakovštinci na bojištima Prvoga svjetskog rata 17

Spomenici – kenotafi poginulim, nestalim i od posljedica rata preminulim vojnicima iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu 24

Bolnica Crvenog križa u Đakovu 1914.–1917. 26

Đakovačka dobrotvorna i humanitarna društva i udruge u Prvom svjetskom ratu 29

Ratni zarobljenici, internirci i izbjeglice 32

Slom Austro-Ugarske Monarhije, Država Slovenaca, Hrvata i Srba i stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1918. 35

Istaknute osobe Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu 39

Popis izložaka 43

Odabrani izvori i literatura 46

Summary 48

Zusammenfassung 48

Predgovor

Prvi svjetski rat (1914.–1918.) prvi je globalni sukob u povijesti čovječanstva koji je odredio sudbine milijuna ljudi. Ubrzo po svomu izbijanju zahvatio je desetak država, a do kraja rata 1918. u ratnim je sukobima sudjelovalo 28 država i izravno ili neizravno 1,5 milijarda stanovnika zaraćenih zemalja ili 3/4 ukupnog svjetskog stanovništva, s bojišnicama na tri kontinenta, u Europi, Aziji i Africi. Ujedno, Prvi svjetski rat označio je kraj jednoga razdoblja, s povijesne su pozornice nestala četiri velika carstva: Rusko, Austro-Ugarsko, Njemačko i Osmansko, a mirovnim ugovorima u poraću stvorena je potpuno nova politička podjela Europe i dugoročno određeni međunarodni odnosi u Europi i svijetu.

Đakovo i Đakovština nisu bili poprište izravnih ratnih sukoba, no Veliki se rat i usprkos tomu snažno odrazio na život svih slojeva stanovništva te ostavio posljedice koje su se osjećale i godinama nakon svršetka rata. Više nego kod svih ostalih, rat je naročito dramatičnu točku predstavljao u životu onih koji su bili unovačeni i bačeni na daleka europska i svjetska bojišta. Tom su se prilikom mnogi od njih, a naročito oni iz seoskih sredina, po prvi puta odvojili od svoga užeg zavičaja. Razmjerno brojne sačuvane fotografije svjedoče da ih je taj odlazak u neizvjesnost često potaknuo da po prvi puta stanu pred fotografski aparat. Iz dugotrajnog rata mnogi se nisu vratili svojim domovima i posljednja počivališta su našli na udaljenim bojištima, a njihove su obitelji brižljivo čuvale uspomenu na njih. Kada je rat nakon četiri iscrpljujuće godine došao svomu kraju, ništa više nije bilo isto.

*

O prošlosti Đakova i Đakovštine u razdoblju Prvoga svjetskog rata do sada smo znali vrlo malo. Razlozi zanemarenosti ove neosporno važne teme brojni su i složeni, a jedan od važnijih, ako ne i najvažniji, jest svakako činjenica da je Hrvatska, kao dio Austro-Ugarske Monarhije, bila na onoj ratnoj strani koja je krajem 1918. bila poražena. Gotovo sve žrtve što ih je stanovništvo Đakovštine podnijelo tijekom ratnih godina – bilo na bojištu, bilo u pozadini – bile su položene u korist gubitničke ratne strane, a protiv jugoslavenske državne ideje koja je po okončanju rata i istodobnom slomu Monarhije postala stvarnost. Već su i zbog toga sve ratne žrtve – osim mjestimičnog čuvanja uspomene na ljudske žrtve, lišenoga svakog političkog prizvuka – bile prešućivane. Četvrt stoljeća kasnije Veliki je rat u Drugom svjetskom ratu dobio svoj nastavak, i taj je nastavak odnio mnogo veće ljudske i materijalne žrtve, na dotad nezamisliv način uključio civilno stanovništvo te urodio korjenitim političkim promjenama koje su Prvi svjetski rat potisnule u još dublji zaborav. Povrh svega, istraživanje prošlosti Đakovštine u godinama 1914.–1918. bilo je dodatno otežano zbog prestanka rada većine društava te prestanka izlaženja jedinoga đakovačkog političkog lista, *Djakovačkih hrvatskih pučkih novina* (posljednji broj objavljen je 25. srpnja 1914.; tijekom rata nastavio je izlaziti *Glasnik Biskupija Bosanske i Sriemske*, no taj je list u vrlo skromnom opsegu donosio vijesti o ratnoj svakodnevici). Naposljetku, relevantno arhivsko gradivo razmjerno je skromno i razasuto je po raznim arhivskim fondovima, a ono koje bi bilo od najveće važnosti – gradivo đakovačkih općinskih i kotarskih vlasti – sustavnom je nebrigom u cijelosti uništeno. Uglavnom, razdoblje Prvoga svjetskog rata predstavljalo je bijelu stranicu čak i

u ponajboljim naslovima zavičajne historiografije i publicistike. S izložbom "Đakovo i Đakovština u Prvom svjetskom ratu" nastojimo ukloniti taj veo zaborava.

Zamisao o izložbi kojom bi se barem donekle popunila ta praznina u poznavanju prošlosti Đakova i Đakovštine prisutna je duže vrijeme, no ozbiljnije pripreme i istraživanja započela su prije nekoliko godina, nakon što su Muzej Đakovštine i Društvo ljubitelja starina Đakovo odlučili stogodišnjicu početka rata popratiti prigodnom izložbom i katalogom. Ovom se izložbom nastavlja uspješna suradnja Muzeja i Društva, zahvaljujući kojoj je tijekom proteklih desetak godina već bilo ostvareno nekoliko uspješnih izložbi s pratećim katalozima. Dosad ostvarene rezultate istraživanja predstavljamo na izložbi i na stranicama ovog kataloga, svjesni da pojedine teme nisu zastupljene na način na koji to zaslužuju te da su neki aspekti đakovačkih i đakovštinskih ratnih okolnosti tek usputno dotaknuti. U tom smislu ova izložba možda postavlja više pitanja nego što nudi odgovora, no vjerujemo da ipak nudi i pouzdan pregled zbivanja na tlu Đakova i Đakovštine u razdoblju Prvoga svjetskog rata te da ujedno predstavlja dobru podlogu za cjelovitu, znanstveno utemeljenu obradu.

Pri pripremi izložbe i kataloga mogli smo računati na nesebičnu pomoć većega broja ustanova i pojedinaca. Koristimo ovu prigodu da izrazimo iskrenu zahvalnost pojedincima iz Muzeja Đakovštine i Društva ljubitelja starina Đakovo, kao i svima drugima koji su nam pomogli savjetima, podacima, uputama na literaturu te ustupanjem fotografija, dopisnica, dokumenata i drugih predmeta: Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižnica Đakovo, Rimokatolički župni ured Svih svetih Đakovo, vlč. Tomislav Ćorluka, Rimokatolički župni ured sv. Ladislava Punitovci, vlč. Đurica Pardon, Gradski muzej Vinkovci, Stanko Andrić, Borislav Bijelić, Franjo Čeliković, Filip Hameršak, Vijoleta Herman Kaurić, Vlado Filić, Boris Kukić, Željko Lekšić, Valentin Markovčić, Martina Matković, Damir Niderle, Ines Niderle, Dragutin Rogoz, Zdenka Sklepić, Pero Šola.

Autori

Đakovo i Đakovština 1914. – početak Prvoga svjetskog rata

Sarajevski pucnji Gavrila Principa označili su kraj "dugoga" XIX. stoljeća te ujedno i dramatični početak kratkoga, nadasve krvavog XX. stoljeća. Vijest o atentatu u času je prostrujala čitavom Europom i svijetom. Svi koji su iole bili upoznati s političkim odnosima u Europi s dobrim su razlogom strahovali da će Sarajevski atentat baciti iskru koja će zapaliti veliki ratni sukob. Sve novine u Hrvatskoj, pa tako i one đakovačke, prepoznale su važnost i moguće dalekosežne posljedice Sarajevskoga atentata: čitavi brojevi novina u zadnjim danima lipnja i početkom srpnja pisali su gotovo isključivo o atentatu. Đakovački tiskar i knjižar Makso Bruck, i inače poznat kao veoma poduzetna osoba, pošao je i korak dalje, pa je već sredinom srpnja 1914. objavio malu knjigu pod naslovom *Sarajevska tragedija*. Ta brošura od 31 stranice, sa 16 priloženih fotografija, zasigurno je i prva knjiga o Sarajevskom atentatu uopće.

Smrt nesuđenoga cara i kralja, o čijim su nazorima i sposobnostima prisutne različite, pa i posve oprečne ocjene, izazvala je podijeljene osjećaje diljem Europe, pa tako i u Đakovu i okolici. Kod velikoga dijela stanovništva Đakovštine vijest o pogibiji prestolonasljednika izazvala je šok, nevjericu, srdžbu i strah, ali i ratno oduševljenje koje je bilo najuže povezano sa željom za osvetom.

Sarajevski atentat, a naročito objava rata Kraljevini Srbiji (28. srpnja) uzburkali su strasti u Đakovštini, a naročito u samom Đakovu, te bili povod nemirima i izgredima koji su bili usmjereni prvenstveno protiv đakovačkih Srba i Srba općenito, a u manjoj mjeri i protiv svih onih koje se smatralo pristašama Hrvatsko-srpske koalicije i stvaranja jugoslavenske države na razvalinama Monarhije. U okviru protusrpskih prosvjeda bila je navodno zapaljena i jedna srpska zastava, a ponegdje u literaturi može se pronaći i podatak da je i "srpsko groblje" u Đakovu bilo metom prosvjednika, no u izvorima, kao i na pravoslavnom dijelu đakovačkoga gradskog groblja, ne nalazimo potvrdu za takve tvrdnje. Najžešći izgredi zbili su se u Đakovu 1. kolovoza 1914. kada je veći broj nezadovoljnih građana (više od tisuću, prema službenom izvješću) oštetio kuće uglednijih mjesnih Srba (Krvarić, Sladić, Milković, Krajšić, Stanišić, Sarkanjac, Vidaković, Žigić...). Malobrojno redarstvo nastojalo je spriječiti teže posljedice i sabljama je rastjerivalo okupljeno mnoštvo. Nekolicina sudionika sukoba – bilo na strani prosvjednika, bilo na strani redarstva – bila je lakše ozlijeđena, a teže stradalih, iako je bilo i pucnjeva iz pištolja, nije bilo. Dolaskom oružništva i državnoga odvjetnika Viktora Alexandera iz Osijeka, te uvođenjem oštrih mjera sigurnosti, stanje se brzo primirilo.

Tijekom ljetnih mjeseci 1914. godine došlo je i do pritvaranja nekolicine Srba s područja Đakovštine, u prvom redu zbog nesmotrenih izjava u kojima su govorili protiv austrougarskih vlasti i vojske, slavili Srbiju i njezinu vojsku ili općenito rogoborili protiv rata. Na primjer, u Gašincima je 19. kolovoza bio uhićen općinski načelnik Aleksa Panić koji je 26. srpnja, prilikom vršenja novačenja, javno rekao da će unovačeni seljani "sada ići u rat proti svojoj braći, koja nisu ništa kriva" te da "treba potući sve cilindraše, jer da su oni svemu tomu krivi, da se ratuje, te da ako koji cilindraš dodje u selo samo po njemu". Svjedoci su također potvrdili da je Panić istom prigodom opsovao Boga vladi koja je odredila da "brat brata ubiti mora".

Provedena opća mobilizacija ostavila je mnoge obitelji bez hranitelja, a gospodarstvo bez radne snage, no trpjelo je cjelokupno društvo i u velikoj je mjeri bio paraliziran sav život u Đakovu i okolici. Dovoljno je spomenuti da su, pored ostalih, bili unovačeni i đakovački načelnik dr. Antun Niderle, liječnik dr. Josip Štajduhar, ravnatelj đakovačke podružnice Prve hrvatske štedionice Vladimir pl. Bedeković (preminut će 1916. kao natporučnik) te brojni općinski i kotarski činovnici. Bili su također unovačeni i učitelji (primjerice, Vinko Rakoš, učitelj pučke škole u Vuki), pa je nastava često bila otežana.

Dobar pokazatelj početnoga ratnog oduševljenja jesu i dobrovoljačke čete koje se u ljeto 1914. osnivaju diljem Hrvatske, pa tako jedna i na tlu Đakovštine. U kolovozu, nakon provedene mobilizacije, te u trenutku dok su ratni zanos i vjera u skoru ratnu pobjedu bili na vrhuncu, muškarci sposobni za borbu okupljali su se u čete koje su se obraćale kralju Franji Josipu i dobrovoljno se prijavljivale za borbu. "Hrvatska dobrovoljna četa kotara djakovačkog" osnovana je sredinom kolovoza, brojila je oko 200 pripadnika, ponajprije neoženjenih mladića koji su potjecali iz Đakova i okolice, a naročito su bili brojni oni iz semeljačke župe. Đakovačka se četa u punom broju predstavila javnosti 23. kolovoza kada je pohodila misu u đakovačkoj katedrali. Kako bi se četu što bolje opskrbilo, bila je tiskana i posebna dopisnica naslovljena "U BOJ NA SRBIJU!", te je sav utržak od prodaje te dopisnice bio namijenjen u korist čete.

U vrijeme dok su mnogi bili obuzeti strahom ili ratnim oduševljenjem, a tek rijetki predviđali da je na pomolu višegodišnji, teški rat, upravitelj đakovačkoga kotara Mile Kramarić prepoznao je zamašnost nastalih promjena te reagirao vrlo prisebno i odgovorno, čineći korake koji su imali za cilj ublažiti posljedice izbijanja rata i omogućiti koliko-toliko normalan nastavak života. Prije svega, važno je bilo nadomjestiti izostanak muškaraca koji su pošli na bojišta te potaknuti stanovništvo na solidarnost i uzajamno pomaganje u teškim vremenima. Već 1. kolovoza objavio je poziv kojim je potaknuo sve "iole za rad sposobno" stanovništvo da zajedničkim snagama obavi žetvu te na taj način pomogne onim obiteljima koje su bile pogođene mobilizacijom, odnosno nadoknadi manjak muške radne snage. Kramarić je izrazio nadu da će "ovooblasno žiteljstvo, gdje iz čovjekoljubla, gdje iz samilosti ovom pozivu se najspremnije odazvati i time mnogi siroticu spasti od teže bijede, a moguće i najveće – glada". U suprotnom – upozorio je Kramarić – kotarska će oblast poduzeti i "najstrože mjere" kako bi se njezin poziv izvršio.

Trenutak uoči atentata na prestolonasljednika Franje Ferdinanda, razglednica, 1914.

DJAKOVAČKE HRVATSKE

PUČKE NOVINE.

Glasilo hrvatskje samostalne stranke.

Broj 31. U Djakovu, dne 4. srpnja 1914. Godina II.

† Nadvojvoda Franjo Ferdinand i supruga mu Sofija.

U nedjelju, kada se nai prejasni prijestoljonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand sa suprugom si Sofijom vojvotkinjom Hohenberg vozio šeher-Sarajevom, da primi pozdrav gradskoga načelstva pokušao je slagarski pomoćnik Čabrinović atentat, bacivši bombu na automobil, kojim se vozio prijestoljonasljednik. Visoki gosti ostali su od bombe neozlijeđeni, te je teško ranjen krilni pobočnik Meritzi, a lako je ranjeno više osoba.

Prijestoljonasljednik Franjo Ferdinand dovezao se u vijećnicu grada Sarajeva uzrujan, te načelniku, koji ga bilo pozdravili, prekinuo govor sa riječima: „Dozvolite, da Vam kažem nešto! Upravo je stradao, da se mene ordje u Sarajevu kao gosta dočekuje bombom. A sad izvolite nastaviti". Nakon primanja poklonstva, spozorio je gradski načelnik prijestoljonasljednika, da ne obavi svoj put, jer da ima znakova za daljnji atentat. Prijestoljonasljednik zahvalio se na opomenu uz riječi, da će izvesti svoj program. Ujedno je spozorio svoju suprugu Njezina Visost vojvotkinju Sofiju, da prijete opasnosti, no ona je odgovorila, da ide s njime.

I tek što je prijestoljonasljednik učinio par koraka na automobilu, skočio je na trgu Franje Josipa pred automobil djak Princip, te iz browning-revolvera opalio 3 hica raniteli prijestoljonasljednika u lice i vrat, dok je vojvotkinja Sofija zadobila teške rane u prsa i u trbuh. Prijestoljonasljednik pao je odmah mrtav, dok je vojvotkinja poživila u besvijesti nekoliko minuta.

Oba atentatora Čabrinović i Princip su Srbi. Do sada je ustanovljeno, da su prijatelji i da su promišljeno učinili ovaj odvratni svoj čin. Podjedno je zatvoreno oko 150 osoba, koje su bile u savezu sa atentatorima.

* * *

Hrvatski narod sav bez razlike duboko je potresen ovim ludjačkim djelom drojice fanatizovanih Srba. Mi svi posebice osjećamo tugu i bol radi nesložaja događaja u Sarajevu. Sa uzvišenim pokojnicima padaju u grob mnoge i velike nade sviju naroda monarhije, a napose hrvatskoga naroda. Velimo napose, jer je hrvatski narod imao opravdanoga razloga držati, da se uzvišeni pokojnici više nego itko iz njihovoga kola služu s našim narodima i uzvajaju ih kao svoje.

I ove naše nade padoše u času ludoga fanatizma, a tragični konac uzvišenih pokojnika zavijajući sve narode monarhije u crno, zavio je hrvatski narod svijek lojalan i dinastiji vjeran osobito.

Molbe svega hrvatskoga naroda upravljene su gore k Njemu vrućom željom, da sijedom i teško iskušavanom hrvatskom kralju Franji Josipu I. udijeli milost, da i ovaj preteški udarac sudbine podnese i da dugo još poživi na dobro svojih naroda, a napose Hrvatske. Uzvišenim pako pokojnicima iz dna srca i duše kličemo:

Slava! Vječna im slava!

Naslovnica *Djakovačkih hrvatskih pučkih novina* s viješću o Sarajevskom atentatu, 4. srpnja 1914.

Sarajevska tragedija

SA 17 SLIKA

DJAKOVO
TISAK NAKLADNE KNJIŽARE
MAKSO BRUCK.

VINKO JURIĆ
— SPLIT —
KNJIŽARA - PAPIRNICA

Makso Bruck, *Sarajevska tragedija*, Đakovo 1914.

VJESNIK
ŽUPANIJE VIROVITIČKE.

List za unapredjenje javne up. i društvenoga života.
XXIII. tečaj.

U Osijeku, 1. kolovoza | Uredjuje: MILAN ROSANAC. | 1914. | Broj 15.

Ratni manifest kralja Franje Josipa I.

Mojim narodima!

Moja je najtiavija želja bila, da godine, što Mi ih je božja milost još namijenila, posvetim djelima mira, pak da Svoje narode očuvam od teških žrtava i ereta rata.

Volja Providnosti drukčije je odlučila.

Hovarenjem jednoga, mržnjom prošetoga protivnika sili Me, da za očuvanje časti Moje Monarhije, za zaštitu njena ugleda i velevlasnoga joj položaja, za osiguranje njena posjeda, položije dugih godina mira posognem za mačem.

Nezahvalnošću, koja brzo zaboravlje, kraljevina je Srbija, koja je od prvih početaka njene državne samostalnosti, pak do u najnovije vrijeme od Mojih predja i od Mene zaštićivana i unapredjivana, već prije više godina zašla na put otvorena neprijateljstva protiv Austro-Ugarske.

Kada sam nakon trideset godina blagoslovna mirna rada u Bosni i Hercegovini Svoja vladarska prava provegao na te zemlje, izazvala je ta Moja odredba u kraljevini Srbiji, koja pri tome ni u kojim svojim pravima nije prikraćena, provale neobuzdane strasti i ogorčene mržnje. Moja se vlada onda poslužila lijepim starijim pravom jačega, pak je u krajnjoj popustljivosti i blagosti od Srbije samo zatražila da snizi svoje čete na mirovno stanje, i obećanje, da će u buduće ići putem mira i prijateljstva.

Vodjena istim duhom umjerenosti, Moja se vlada onda, kada je Srbija prije dvije godine bila u borbi s Turskom, ograničila na očuvanje najvažnijih životnih uslova Monarhije. To me imala je Srbija u prvom redu zahvaliti, da je postigla ratnu svrhu.

Nada, da će kraljevina Srbija trpeljivost i miroljubje Moje vlade cijeniti i iskupiti zadanu riječ, nije se ispunila.

Sve na više plamsa mržnja protiv Mene i protiv Moje kuće, sve otvorenije izbija težnja, otrgnuti nerazdjeljiva područja Austro-Ugarske.

Zločinački rad zahvata preko medje, da na jugoistoku Monarhije potkopa temelje državnoga poretka, da se narod, kome Ja u očinskoj ljubavi namjenjujem svu Svoju brigu pokolebau njegovo vjerosti naspram vladalačke kuće, da zavede nedoraslu mladež i da je razčaraliia grdna djela mahnitanja i veleizdajstva. Čitav niz pokušaja umorstva, sustavno pripravljena i provedena urota, koja je strahovitom svojom uspješnošću u srce pogodila Mene i Moje vjerne narode, kazuje nadaleko vidni krvavi trag onoga potajnoga rovarenja, koje je iz Srbije zapodjenuto i rukovodjeno.

Tomu nesnosnomu nastanju mora se stati na put, neprestanomu izazivanju Srbije mora se učiniti kraj, ako čast i dostojanstvo Moje Monarhije ima da se održi nepovrijedjeno i da se njezin državni, gospodarstveni i vojnički razvoj sačuva od neprestanih trzavica. Uzalud je Moja vlada još učinila zadnji pokušaj, da taj cilj postigne mirnim sredstvima i da Srbiju ozbiljnim opomenama potakne na obrat. Srbija je umjerene i pravedne zahtjeve Moje vlade odbila i otklonila je, da ispuni one dužnosti, kojih je vršenje u životu naroda i država prirodan i nužan temelj mira. Tako se Ja dakle tuge morao prihvatiti, da silom oružja stvorim prijeko potrebna jamstva, koja Mojim državama imaju da osiguraju mir u unutarnjosti i izvanu.

U tom obsiljnom času potpuno sam svjestan cijeloga domašaja Svoje odluke i Svoje odgovornosti pred Svemogućim. Ja sam sve ispitao i razmislio. Mirne savjesti polazim na onaj put, što Mi ga dužnost određuje.

Pouzdavam se u Svoje narode, koji se se u svim burama vazda u slozi i vjernosti ugrtali oko Moga prijestola i vazda su pripravni bili na najteže žrtve za čast, veličinu i moć domovine.

Ja se pouzdavam u hrabru, i požrtvovnim oduševljenjem napunjenu obrambenu moć Austro-Ugarske.

I Ja se pouzdavam u Svemožnoga, da će našem oružju podariti pobjedu.

Bad Ischl, 28. srpnja 1914.

Franjo Josip v. r.
Grof Stjepan Tisza v. r.

"Mojim narodima", ratni proglas kralja Franje Josipa I., *Vjesnik županije virovitičke*, 1. kolovoza 1914.

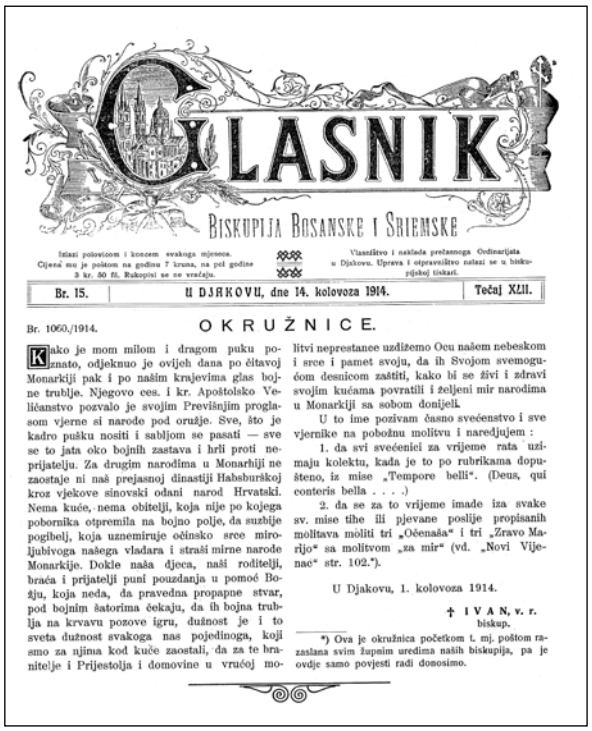

GLASNIK
BISKUPIJA BOSANSKE I SRIEMSKE

Izlazi polovicom i koncem svakoga mjeseca. Cijena mu je poštom na godinu 7 kruna, na pol godine 3 kr. 50 fil. Rukopisi se ne vraćaju.

Vlastništvo i naklada prešanoga Ordinarijata u Djakovu. Uprava i otpravničtvo nalazi se u biskupijskoj tiskari.

Br. 15. | U DJAKOVU, dne 14. kolovoza 1914. | Tečaj XLII.

Br. 1060./1914.

OKRUŽNICE.

Kako je mom milom i dragom puku poznato, odjeknuo je ovijeh dana po čitavoj Monarkiji pak i po našim krajevima glas bojne trublje. Njegovo ces. i kr. Apoštolsko Veličanstvo pozvalo je svojim Previšnjim proglasom vjerne si narode pod oružje. Sve, što je kadro pušku nositi i sabljom se pasati — sve se to jata oko bojnih zastava i hrli proti neprijatelju. Za drugim narodima u Monarhiji ne zaostaje ni naš prejasnoj dinastiji Habsburškoj kroz vjekove sinovski odani narod Hrvatski. Nema kuće, nema obitelji, koja nije po kojega pobornika otpremila na bojno polje, da suzbije pogibelj, koja uznemiruje očinsko srce miroljubivoga našega vladara i straši mirne narode Monarkije. Dokle naša djeca, naši roditelji, braća i prijatelji puni pouzdanja u pomoć Božju, koja neda, da pravedna propapne stvar, pod bojnim šatorima čekaju, da ih bojna trublja na krvavu pozove igru, dužnost je i to sveta dužnost svakoga nas pojedinoga, koji smo za njima kod kuće zaostali, da za te branitelje i Prijestolja i domovine u vrućoj molitvi neprestance uzdižemo Ocu našem nebeskom i srce i pamet svoju, da ih Svojom svemogućom desnicom zaštiti, kako bi se živi i zdravi svojim kućama povratili i željeni mir narodima u Monarkiji sa sobom donijeli.

U to ime pozivam časno svećenstvo i sve vjernike na pobožnu molitvu i naredjujem:

1. da svi svećenici za vrijeme rata uzimaju kolektu, kada je to po rubrikama dopušteno, iz mise „Tempore belli". (Deus, qui conteris bella . . . .)

2. da se za to vrijeme imade iza svake sv. mise tihe ili pjevane poslije propisanih molitava moliti tri „Očenaša" i tri „Zravo Marijo" sa molitvom „za mir" (vd. „Novi Vijenac" str. 102.*).

U Djakovu, 1. kolovoza 1914.

† IVAN, v. r.
biskup.

*) Ova je okružnica početkom t. mj. poštom razaslana svim župnim uredima naših biskupija, pa je ovdje samo povjesti radi donosimo.

Okružnica biskupa Ivana Krapca povodom izbijanja rata, *Glasnik biskupija Bosanske i Sriemske*, 14. kolovoza 1914.

Hrvatska dobrovoljna četa
kotara djakovačkog.

U BOJ NA SRBIJU!

Oj hrvatski hrabri sine,
Napred smjelo preko Drine:
Za osvetom krv vapije
FERDINANDA i SOFIJE.

Stare jade sada lieči,
Srpskoj guji glavu gnječi,
Što ti bratski cijelov nudi,
A otrovom truje grudi.

Neka majka truni rosu,
Neka ljuba čupa kosu . . .
Osvetit nam krvcu valja
Nekrunjenog našeg kralja!

Nek te božje sunce peče,
Nek ti vrela krvca teče —
Osvetit se junak mora:
Napred, napred na zlotvora!

Na dušmana hrabro srni,
Na nebesa okom svrni,
Nek ti srce spomen grije
FERDINANDA i SOFIJE.

Oj hrvatski hrabri sine,
Napred smjelo preko Drine,
Slava zove, pravda ište:
Hajd junaci, na bojište!

1914

1914

Sve za kralja i za dom!

Biskupijska tiskara Djakovo.

Promidžbena dopisnica "Hrvatske dobrovoljne čete kotara djakovačkog", 1914.

KARTA DOPISNICA

Dopisnica, Đakovo, listopad 1914.

Njemački car Wilim II. i austrougarski car i kralj Franjo Josip I.

Ratni prsten "PRO PATRIA 1914", 1914.

Upisi ratnoga zajma u Đakovu i Đakovštini u Prvom svjetskom ratu

Kako bi namaknule sredstva za vođenje dugoga i iscrpljujućeg rata, vlasti Austro-Ugarske Monarhije u osam su navrata od jeseni 1914. do ljeta 1918. raspisivale ratne zajmove (osam austrijskih i osam ugarskih) te pozivale stanovništvo na odricanje i pružanje materijalne podrške vojnicima na bojištima. Kao i u drugim krajevima Hrvatske, i u Đakovštini su se ratni zajmovi, zajedno sa snažnim promidžbenim aktivnostima koje su ih pratile, značajno odrazili na gospodarstvo, školstvo, društveni život, svakodnevicu te uopće na sve vidove života.

Za trajanja zajmova bila je provođena sveobuhvatna promidžbena kampanja koja je poticala stanovništvo na masovnije i obilnije sudjelovanje u upisivanju ratnih zajmova, ali je također zajmove predstavljala i kao dobru i nadasve sigurnu prigodu za ulaganje prištedenoga novca. Kao i drugdje, na razini Đakova i Đakovštine promidžbu za upis zajmova provodile su mjesne vlasti, u prvom redu one kotarske, ali pritom su važnu ulogu imali i predstavnici crkvenih vlasti, kao i čelnici mjesnih novčarskih ustanova.

Stanovništvo Đakovštine upisivalo je ratne zajmove ponajviše kod đakovačke podružnice Prve hrvatske štedionice koja je imala sjedište u Zagrebu te bila najugledniji i najveći hrvatski novčani zavod s razgranatom mrežom podružnica. Pored te podružnice, u Đakovu su značajniji upisi bili zabilježeni i kod podružnice Hrvatske eskomptne i mjenjačne banke čija je središnjica bila u Brodu na Savi (od 1934. Slavonski Brod). Tek iznimno, u skromnom broju slučajeva, ali zato sa razmjerno velikim iznosima, pojedinci su zajam upisivali i kod novčarskih zavoda u drugim gradovima, na primjer kod Hrvatske zemaljske banke u Osijeku kao jednoga od najjačih novčarskih zavoda u Slavoniji.

Prema dostupnim podacima o pojedinačnim upisima, stanovništvo Đakovštine upisalo je ukupno 5 milijuna, 281 tisuću i 450 kruna. Budući da je riječ o djelomičnim i nepotpunim podatcima, posve je izvjesno da je stvarni iznos bio i mnogo veći.

Ratna (samo)uvjeravanja o sigurnosti novca uloženoga u ratne zajmove, za kojega jamči Monarhija sa svom svojom dugom poviješću i pravnom čvrstinom, pokazala su se koncem 1918. godine običnim tlapnjama. Sav novac koji je stanovništvo iz ovih ili onih pobuda uložilo u ratni zajam bio je naposljetku bespovratno izgubljen, pa je Prvi svjetski rat na tlu Austro-Ugarskoj Monarhije svršio i s velikom financijskom katastrofom.

Promidžbena dopisnica ("Jegyezz hadikölcsönt, megrövidíted a háborút!" / "Bilježi ratni zajam da skratiš rat!")

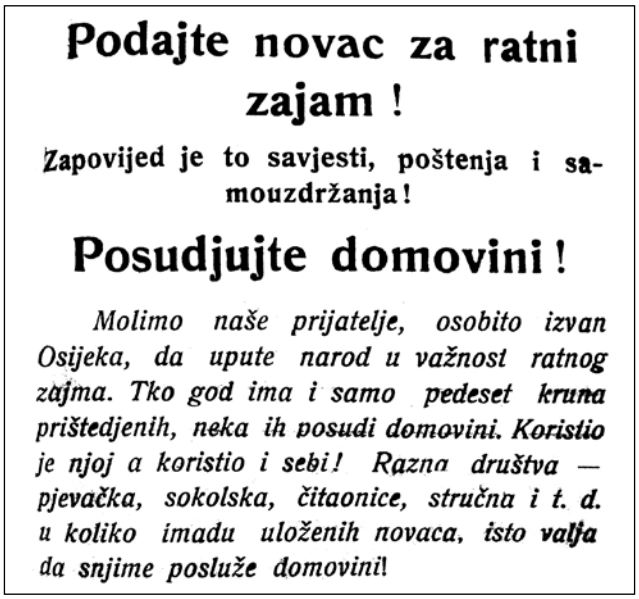

Podajte novac za ratni zajam!

Zapovijed je to savjesti, poštenja i samouzdržanja!

Posudjujte domovini!

Molimo naše prijatelje, osobito izvan Osijeka, da upute narod u važnost ratnog zajma. Tko god ima i samo pedeset kruna prištedjenih, neka ih posudi domovini. Koristio je njoj a koristio i sebi! Razna društva — pjevačka, sokolska, čitaonice, stručna i t. d. u koliko imadu uloženih novaca, isto valja da snjime posluže domovini!

Uobičajeni promidžbeni poziv na upisivanje ratnoga zajma, objavljen u osječkom listu *Hrvatska obrana*, 11. studenoga 1914.

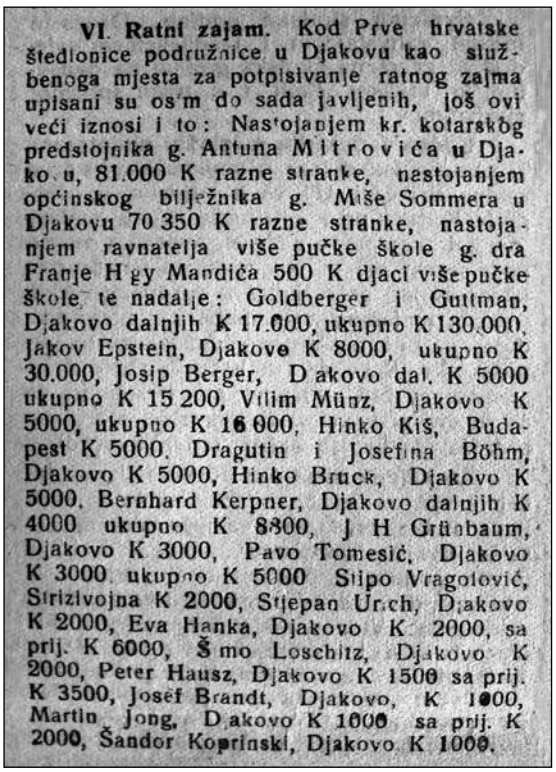

VI. Ratni zajam. Kod Prve hrvatske štedionice podružnice u Djakovu kao službenoga mjesta za potpisivanje ratnog zajma upisani su os'm do sada javljenih, još ovi veći iznosi i to: Nastojanjem kr. kotarskog predstojnika g. Antuna Mitrovića u Djako.u, 81.000 K razne stranke, nastojanjem općinskog bilježnika g. Miše Sommera u Djakovu 70 350 K razne stranke, nastojanjem ravnatelja više pučke škole g. dra Franje Hegy Mandića 500 K djaci više pučke škole te nadalje: Goldberger i Guttman, Djakovo dalnjih K 17.000, ukupno K 130.000, Jakov Epstein, Djakovo K 8000, ukupno K 30.000, Josip Berger, Djakovo dal. K 5000 ukupno K 15 200, Vilim Münz, Djakovo K 5000, ukupno K 16 000, Hinko Kiš, Budapest K 5000, Dragutin i Josefina Böhm, Djakovo K 5000, Hinko Bruck, Djakovo K 5000, Bernhard Kerpner, Djakovo dalnjih K 4000 ukupno K 8800, J. H. Grünbaum, Djakovo K 3000, Pavo Tomesić, Djakovo K 3000 ukupno K 5000 Stipo Vragolović, Strizivojna K 2000, Stjepan Urich, Djakovo K 2000, Eva Hanka, Djakovo K 2000, sa prij. K 6000, Šimo Loschitz, Djakovo K 2000, Peter Hausz, Djakovo K 1500 sa prij. K 3500, Josef Brandt, Djakovo, K 1000, Martin Jong, Djakovo K 1000 sa prij. K 2000, Šandor Koprinski, Djakovo K 1000.

Jedan od brojnih popisa upisnika ratnoga zajma s područja Đakovštine, objavljen u osječkom listu *Hrvatska obrana*, 16. lipnja 1917.

Popis najvećih upisnika ratnoga zajma u Đakovštini (u krunama)

Biskup Ivan Krapac	Đakovo	800.000
Đakovačka biskupija		500.000
Stolni kaptol bosansko-đakovački	Đakovo	458.000
Dane Reichsmann ml.	Đakovo	380.000
Goldberger i Guttmann	Đakovo	210.000
Općinsko poglavarstvo Semeljci	Semeljci	105.250
Skupni upis po Antunu Mitroviću	Đakovo	102.000
Skupni upis po Miši Sommeru	Đakovo	96.350
N. N.	Đakovo	92.000
Mayer Frank	Đakovo	82.000

Naslovnica brošure o ratnim zajmovima

Racionirana opskrba stanovništva Đakova u Prvom svjetskom ratu

U vrijeme Prvoga svjetskog rata Austro-Ugarska Monarhija prehrambene je proizvode u prvome redu namjenjivala za opskrbu vojske. U zemlji je zavladala ratna privreda, pa je od stanovništva uzimana (rekvirirana) razna imovina za vojne odnosno ratne potrebe, u prvom redu tegleća stoka i hrana. Uskoro su se u cijeloj zemlji, posebice u gradovima, osjetili oskudica prehrambenih proizvoda i glad. Dugotrajni rat iscrpio je zalihe prehrambenih namirnica i uzrokovao masovnu glad u mnogim krajevima Austro-Ugarske Monarhije.

Nestašica, rekvizicija i oskudica, te razne zarazne bolesti, zaprijetili su tijekom ratnih godina i u neposrednom poraću i dijelu stanovništva Slavonije, pa i Đakova i Đakovštine.

Podmirivanje osnovnih životnih potreba civilnog stanovništva, napose prehrane, pokazalo se jednim od najvažnijih pitanja Austro-Ugarske Monarhije tijekom Prvoga svjetskog rata. U austrijskom dijelu Monarhije provođenje naredbi i limitacija bili su vrlo strogo provođeni, no u ugarskom dijelu Monarhije, gdje se stanovništvo pretežno bavilo poljoprivredom, bilo je znatno liberalnije, jer je i hrane bilo više.

Racionirana i zajamčena opskrba, snabdijevanje živežnim namirnicama, nazivana aprovizacija (latinski: providere – brinuti se, nabaviti), uvodi se u Austro-Ugarskoj Monarhiji već od početka Prvoga svjetskog rata, a znatnije od 1916., posebice u većim gradovima, kasnije i drugdje. Aprovizacijske ustanove bile su opskrbne službe, koje su se organizirano bavile neposrednom opskrbom, raspodjelom i prodajom prehrambene i ostale robe široke potrošnje kojih je bila nestašica posebice u vrije-

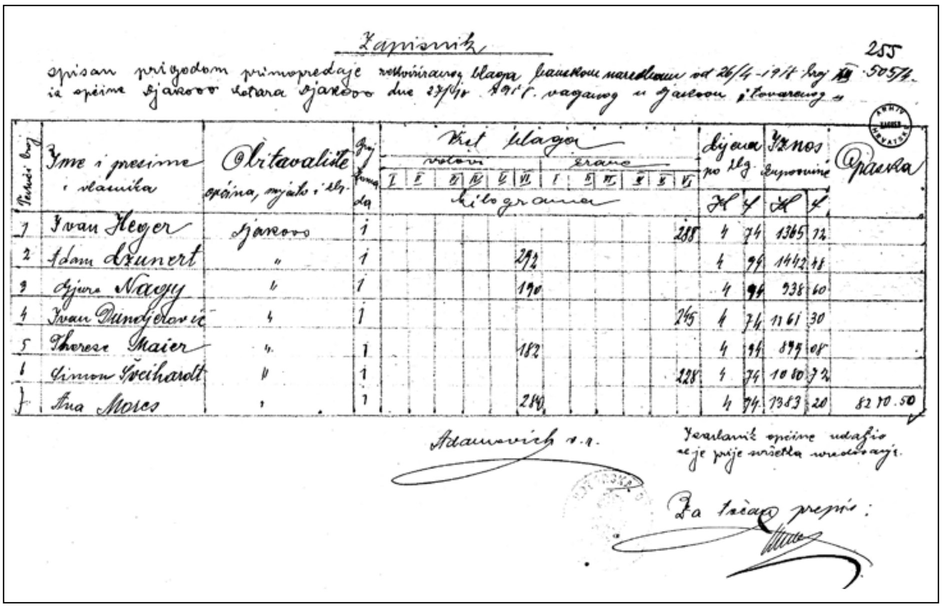

Zapisnik

255
50574.

Tekući broj	Ime i prezime i stanište	Obitavalište općina, mjesto i br.	Broj komada	Vrst blaga – kilograma	Cijena po klg. K	f	Iznos K	f	Opaska
1	Ivan Heger	Djakovo	1	288	4	74	1365	12	
2	Adam Lzunert	"	1	292	4	94	1442	48	
3	Gjuro Nagy	"	1	190	4	94	938	60	
4	Ivan Dundjerović	"	1	245	4	74	1161	30	
5	Therese Maier	"	1	182	4	94	899	08	
6	Simon Šreihardt	"	1	228	4	74	1080	72	
7	Ana Mores	"	1	280	4	74	1383	20	8270.50

Adamović v.r.

Za točan prepis:

Zapisnik rekviriranog blaga, volova i krava, u općini Đakovo 10. listopada 1918.

me rata i neposrednog poraća. Racioniranom opskrbom, naime određivanjem količine i cijena pojedinih namirnica kojih je bila nestašica, država je nastojala i zaštititi materijalno ugroženije stanovništvo. No, u svakodnevnom provođenju racionirane opskrbe stanovništva bilo je znatnih poteškoća, i nepravilnosti, pa i zloraba onih koji su bili zaduženi za aprovizaciju.

Na temelju zakonskih uredbi aprovizacijske ustanove, odbori u pojedinim općinama, izdavale su aprovizacijske doznačnice, koje su u pravilu glasile na pojedinu osobu (ime se ispisivalo na doznačnici, na određenom mjestu) koja je imala pravo kupiti određenu prehrambenu namirnicu uz određenu maksimalnu cijenu. Količina namirnice koja se mogla kupiti, kao i maksimalna cijena namirnice, mijenjali su se u ovisnosti o proizvodnji i zalihama.

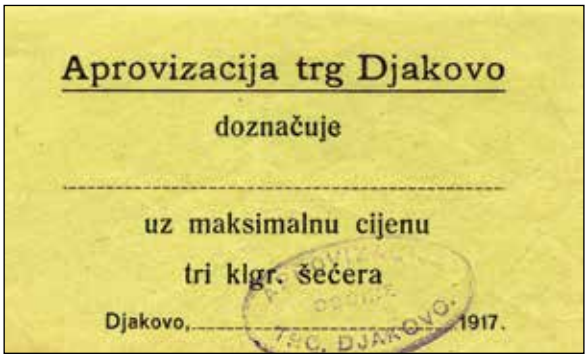

Aprovizicijska doznačica trga (trgovišta) Đakovo za šećer, iz 1917.

Đakovčani i Đakovštinci na bojištima Prvoga svjetskog rata

Tijekom Prvoga svjetskog rata 1914.–1918. najveći broj vojnih obveznika iz Kraljevine Hrvatske i Slavonije popunjavao je postrojbe Kraljevskog ugarskog domobranstva, a u sklopu VI. hrvatsko-slavonskog okružnog zapovjedništva u Zagrebu. Osijek je bio zborno mjesto za područje slavonskih županija, Virovitičke, Požeške i Srijemske. Vojni obveznici iz Slavonije potpadali su pod zapovjedništvo XIII. zbora zajedničke carske i kraljevske vojske sa sjedištem u Zagrebu i popunjavali su različite pješačke, topničke i konjičke brigade te opkoparske i lovačke bojne. Đakovčani i Đakovštinci uglavnom su služili u 28. i 78. pješačkoj pukovniji, te u 5. i 12. ulanskoj (konjičkoj) pukovniji, a bilo ih je i u drugim postrojbama. Sve postrojbe popunjavane s područja Hrvatske i Slavonije bile su u sastavu 5. armije. Prvo ratište na koje su otišle slavonske postrojbe 1914. bilo je Južno ratište u Srbiji, te su sudjelovale i u znamenitim bitkama na Ceru i Kolubari. Početkom 1915. veći je dio slavonskih postrojbi bio prebačen na Rusko ratište, gdje su ratovale s promjenjivim uspjehom, a i sa velikim ljudskim gubitcima, u Galiciji, Bukovini i Besarabiji. Najveći vojni uspjeh ostvarile su tijekom Uskršnje bitke na području Przemyśla, ali su nepuna dva mjeseca poslije pretrpjele težak poraz kod Gorlice. Slavonske su postrojbe 1916. bile na izravnom udaru Brusilovljeve ofenzive, kojoj su se uspješno odupirale. Nakon što je Italija prešla na protivničku stranu Austro-Ugarska Monarhija je sredinom 1915. preusmjerila dio postrojbi s Ruskog ratišta na Jugozapadno ratište u Italiji. Preostale postrojbe austro-ugarske vojske, među kojima je bio i znatan broj hrvatskih i slavonskih postrojbi, prebačene su na Talijansko ratište nakon unutarnjeg sloma Ruskog carstva 1917. Slavonske postrojbe sudjelovale su i u znamenitim bitkama kod Piave i na Soči, i bojno djelatne ostale su do kapitulacije Austro-Ugarske Monarhije potkraj 1918.

U najvećem broju vojnici iz Hrvatske, i Slavonije, koji su život izgubili na raznim europskim bojištima, na Srpskom, Ruskom i Talijanskom ratištu, posljednje su počivalište našli izvan domovine i daleko od zavičaja. Iznimka nisu bili ni vojnici iz Đakova i Đakovštine. U zavičaju bi vijesti o njihovoj smrti po prvi i posljednji put pronijele nepoznata, gotovo egzotična imena nekih malih mjesta u Galiciji, Bukovini, Rusiji i drugdje. Točan broj vojnika s prostora Đakovštine koji su na ratištima Prvoga svjetskog rata pronašli svoje posljednje počivalište neće moći biti točno ustanovljen, no dosadašnje razmjerno skromne spoznaje upućuju na zaključak da je riječ o troznamenkastoj brojci. Posebno pitanje je i ratna i poslijeratna sudbina austro-ugarskih vojnika, a među njima i Đakovčana i Đakovštinaca, ratnih zarobljenika. Među, pak, Đakovčanima i Đakovštincima, vojnicima, koji su imali više ratne sreće i vratili se u zavičaj i obiteljima, bilo je i ratnih invalida, često hranitelja obitelji.

1-4

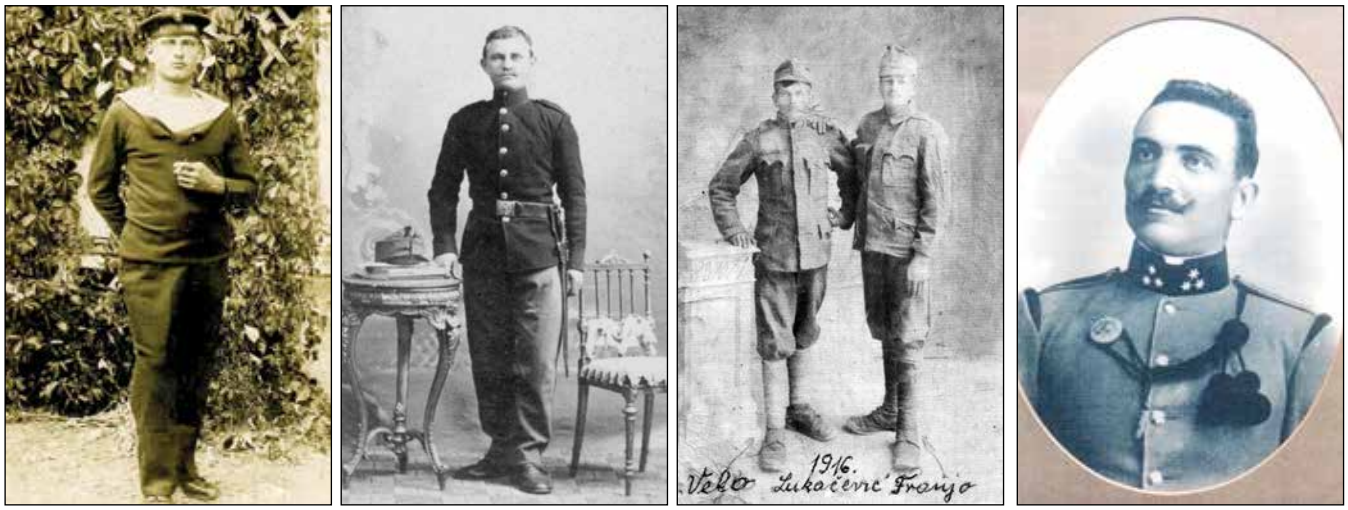

5-8

9-12

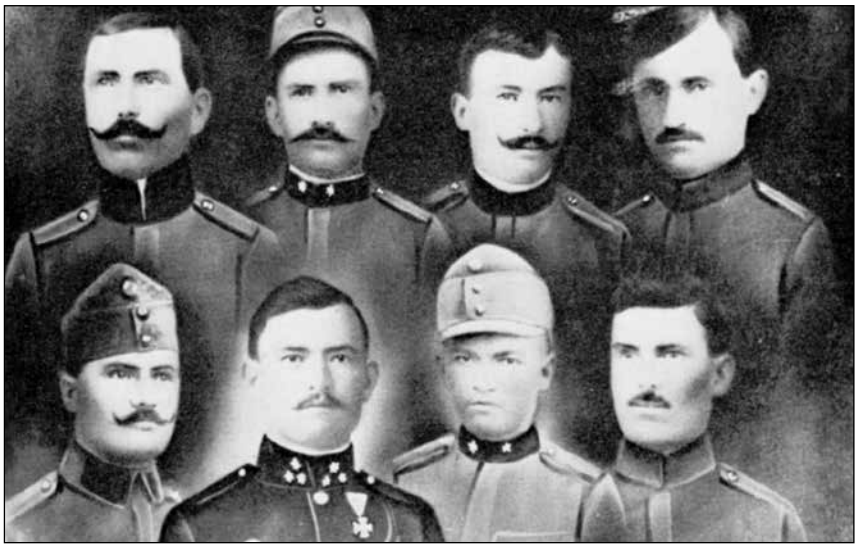

13-14

15-17

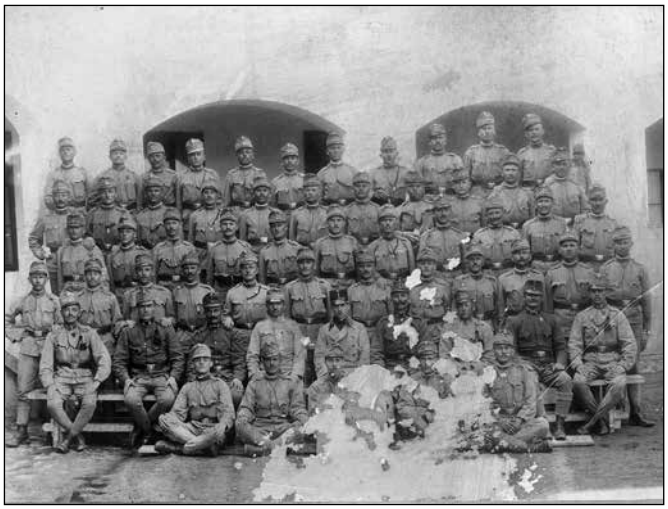

18-19

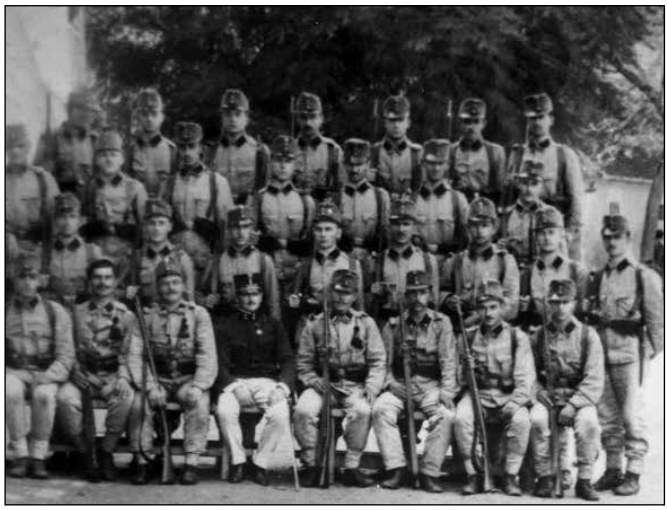

20-21

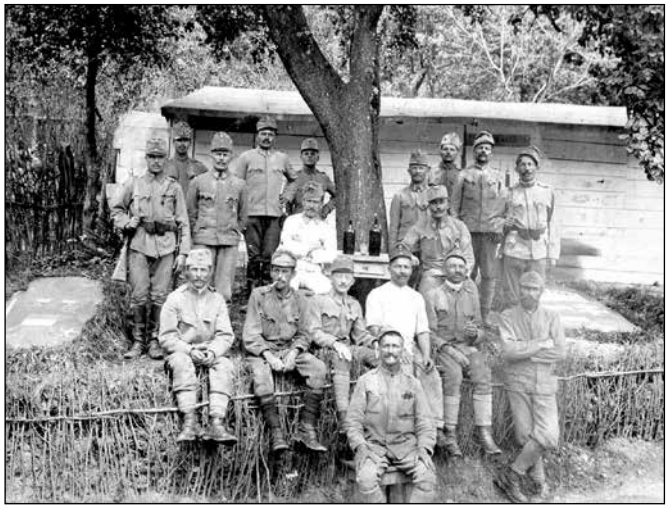

22-23

24

25-26

27-28

29-30

1. Ferdinand (Ferdo) Krpić, rođ. 1891., iz Đakova, natporučnik 20. lovačkog bataljuna, preminuo od posljedica ranjavanja na Karpatima 1917. **- 2.** Simon Wamoscher, rođ. 1897., iz Đakova, kao kadet 1917. **- 3.** Đuro Geiger, rođ. 1884., iz Đakova, preminuo od posljedica ranjavanja na Ruskom ratištu 1917. **- 4.** Franjo Peterlić iz Đakova, kao vojnik u vrijeme Prvoga svjetskog rata, Ljubovija, studeni 1917. **- 5.** Franjo Šteg, rođ. 1896., iz Đakova, kao pripadnik C. i kr. mornarice, Pula, kolovoz 1916. **- 6.** Josef Petz, rođ. 1889., iz Krndije, kao vojnik u vrijeme Prvoga svjetskog rata **- 7.** Franjo Lukačević, rođ. 1895., iz Trnave, sa suborcem iz Banata, Galicija 1916. **- 8.** Josef Piry, rođ. 1881., iz Vučevaca, kao časnik u vrijeme Prvoga svjetskog rata, Budimpešta 1916. **- 9.** Ante Beraković, učitelj iz Strizivojne, vojnik 78. pješačke pukovnije, poginuo 15. listopada 1914. kod Crnog vrha u Srbiji **- 10.** Adam Schpeiser, rođ. 1885., iz Forkuševaca, kao vojnik u vrijeme Prvoga svjetskog rata **- 11** Mirko (Emerik) Talavanić, rođ. 1888., iz Semeljaca, desetnik 28. pješačke pukovnije, poginuo u Srbiji 1914. **- 12** Ivo Antunović, iz Potnjana, poginuo u Prvom svjetskom ratu **- 13.** Osmorica braće Braunstein iz Gorjana, kao vojnici u vrijeme Prvoga svjetskog rata **- 14.** Đuro Živković iz Koritne kao vojnik 1915. sa suprugom, sestrom i kćeri **- 15.** Đuro Marijanović iz Levanjske Varoši sa sestrom Stanom, kao vojnik 1917. **- 16.** Mijo Zrimić iz Strizivojne sa suprugom Janjom, kao vojnik u vrijeme Prvoga svjetskog rata **- 17.** Petar Matoković iz Đakovačkih Selaca sa suprugom, kao vojnik u vrijeme Prvoga svjetskog rata **- 18.** Franjo Balentić iz Trnave, treći slijeva u zadnjem redu, ratovao u Galiciji gdje je zarobljen, te bio 3 godine u zarobljeništvu u Rusiji kod Urala **- 19.** Mika (Nikola) Lizačić iz Đakovačkih Selaca, kao topnik sa suborcima u vrijeme Prvoga svjetskog rata **- 20.** Fabijan Pavić iz Đakova sa suborcima pripadnicima 28. pješačke pukovnije u vrijeme Prvoga svjetskog rata **- 21.** Fabijan Pavić iz Đakova sa suborcima, topnicima, negdje na bojištu u vrijeme Prvoga svjetskog rata **- 22.** Franjo Borbelj iz Levanjske Varoši, u pozadini četvrti slijeva u tamnijim hlačama, sa suborcima, pripadnicima pješačke postrojbe, negdje na bojištu, srpanj 1916. **- 23.** Ivan Brezović iz Đakova, sa suborcima negdje na Ruskom ratištu, prvi slijeva u srednjem redu, kolovoz 1916. **- 24.** Fridrich Šestak iz Đakova, označen brojem 5, sa suborcima negdje na bojištu, ožujak 1917. **- 25.** Šimun Erdeljac iz Đakova, sa suborcima negdje na bojištu, prvi slijeva, travanj 1918. **- 26.** Ferdo Vujčić iz Đakova, sa suborcima negdje na bojištu **- 27.** Antun Medvedarović, rođ. 1898., iz Đakova, dolje desno, sa suborcima, Galicija, kolovoz 1917. **- 28.** Antun Medvedarović iz Đakova sa suborcima, u sredini, Talijansko ratište, travanj 1918. **- 29.** Mato Đanić iz Đakovačke Satnice, sjedi u sredini, u vojnoj bolnici, u vrijeme Prvoga svjetskog rata **- 30.** Adam Refli iz Viškovaca, kao ranjenik, sjedi desno, u vojnoj bolnici u Italiji, u vrijeme Prvoga svjetskog rata

Tri dopisnice upućene iz Đakova i u Đakovo tijekom Prvoga svjetskog rata

Pismo Đakovčanina Franje Šestaka iz srpskog zarobljeništva, Skoplje 1914., upućeno preko Crvenog križa

Pano s imenima i fotografijama Đakovčana vojnika u Prvome svjetskom ratu, naslovljen: *Uspomena živim i palim junacima Djakovo* (s posvetom poginulim, nestalim i od posljedica rata preminulim: *Junaci počivajte u miru. Svetski rat 1914-1918*), ukupno 133 osobe.

Spomenici – kenotafi poginulim, nestalim i od posljedica rata preminulim vojnicima iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu

Prema službenim statistikama vođenim u vrijeme Prvoga svjetskog rata i u neposrednom poraću, u ratu je poginulo 519.365 osoba iz Austro-Ugarske Monarhije, od ukupno oko 8.200.000 mobiliziranih tijekom rata. Prema procjenama nekih povjesničara, iz Kraljevine Hrvatske i Slavonije bilo je mobilizirano 760.000 osoba, a poginulo je i od posljedica ranjavanja i bolesti preminulo tijekom rata oko 100.000 vojnika. Prema grubim procjenama, otprilike toliko je iz Kraljevine Hrvatske i Slavonije tijekom Prvoga svjetskog rata i u neposrednom poraću bilo i ljudskih gubitaka među civilnim stanovništvom, od različitih bolesti, i uglavnom nakon pandemije Španjolske gripe 1918./1919.

Svako ljudsko biće ima pravo na svoj grob i nadgrobni znak, ili barem na svoj kenotaf. Kenotaf znači "prazan grob" (*grč.* kenós - prazan + táfos - grob). Simboličan je to grob podignut na uspomenu na pokojnika čije se tijelo nalazi drugdje, najčešće u tuđini.

Mnogobrojna spomen-obilježja, spomenici, pa i kenotafi vojnicima, i iz Prvoga svjetskog rata, mogu se vidjeti po gradskim i seoskim grobljima širom Europe. U svim religijama i vjerovanjima svih civilizacija i naroda grob je svetinja. U ime vječnosti i zemlje koja ih je rodila trebalo je podići kenotafe, simbolične grobove vojnika čija su tijela ostala na nekoj od bojišnica, ali čiji su posmrtni znaci u zavičaju, i tako omogućiti najbližima da ih simbolično pokopaju.

Novonastalo političko ozračje u Kraljevini SHS/Jugoslaviji nije, unatoč uvriježenim stereotipnim navodima i mišljenjima koja danas prevladavaju u hrvatskoj javnosti, priječilo podizanje spomen-obilježja i spomenika poginulim na austrougarskoj strani u Prvom svjetskom ratu. No, manja mjesta i sela najčešće nisu ni imala sredstava za posebne spomenike ili spomen-obilježja. Najčešće, tijekom Prvoga svjetskog rata poginuli, od posljedica ranjavanja i bolesti preminuli i nestali vojnici upisivani su na obiteljske grobnice u zavičajnim mjestima.

Kenotafe vojnicima poginulim, umrlim od posljedica ranjavanja i bolesti i nestalim u Prvome svjetskom ratu nalazimo i u Đakovu i Đakovštini. Primjeri kenotafa u Đakovu i Đakovštini, kao i drugdje po Slavoniji, nisu mnogobrojni (ukupno zabilježeno dvanaest pojedinačnih i jedan skupni kenotaf) ali su vrlo slikoviti za razumijevanje ljudskih gubitaka u Prvome svjetskom ratu i trauma koje rat donosi. Pojedinačni kenotafi nalaze se na Gradskom groblju u Đakovu (jedan), Židovskom groblju u Đakovu (jedan), groblju u Satnici Đakovačkoj (dva), groblju u Potnjanima (jedan), groblju u Tomašancima (dva), groblju u Semeljcima (dva), groblju u Kešincima (jedan), te groblju u Vrbici (dva). Skupni kenotaf na mjesnom groblju u Krndiji, podignut u spomen na osamnaest mještana koji se poginuli i bili pokopani na bojištima, predstavlja i jedini spomenik poginulim i nestalim u Prvom svjetskom ratu na području Đakova i Đakovštine.

Kenotaf Antunu Dančo na groblju u Satnici Đakovačkoj, koji je poginuo 29. listopada 1914. kod Crnog vrha u Srbiji, u 33. godini života.

Tijekom Prvoga svjetskog rata na raznim europskim bojištima život je izgubilo 18 stanovnika njemačkog sela Krndija kod Đakova. Mještani Krndije u Prvom svjetskom ratu poginulim i nestalim suseljanima podignuli su 1926. na seoskom groblju spomenik - kenotaf.

Bolnica Crvenog križa u Đakovu 1914.–1917.

Nakon izbijanja Prvoga svjetskog rata osnovane su u mnogobrojnim mjestima Austro-Ugarske Monarhije, u pozadini bojišnica, pa i u Slavoniji, bolnice (lazareti) Crvenog križa u kojima su liječeni ranjeni i oboljeli vojnici. Bolnica Crvenog križa osnovana je u jesen 1914. i u Đakovu i bila je smještena u Bogoslovnom sjemeništu. Prostorije su bile prilagođene bolničkoj svrsi i u njih je bilo smješteno više od 100 kreveta za ranjene i oboljele vojnike te 10-ak kreveta za časnike. O uređenju i uvjetima u Bolnici najpohvalnije su se izrazili svi oni koji su bili u posjetu i obilasku.

Glavnu brigu opskrbe i osiguranja potrebnih novčanih sredstava za izdržavanja Bolnice Crvenog križa u Đakovu imala je Biskupija. Za opskrbu bolnice bio je zadužen Ivan Čefuta, ravnatelj biskupskih dobara. Naročitu brigu iskazivali su za Bolnicu Crvenog križa u Đakovu biskupi, đakovački biskup Ivan Krapac, pokrovitelj đakovačke podružnice Crvenog križa i naslovni biskup Anđelko Voršak, predsjednik đakovačke podružnice Crvenog križa.

Da bi Bolnica Crvenog križa u Đakovu bila u svakom pogledu besprijekorna posebnu su brigu imali odbornici i odbornice đakovačke podružnice Crvenog križa u Đakovu, Josip Hager, Ivan Čefuta, Lavoslav Hoić, Stjepan Turković, Adela Jakševac, Engelberta Janochna, Olga pl. Labaš te naročito Marija (Mica) Švarcmajer, supruga dugogodišnjeg đakovačkog načelnika dr. Antuna Švarcmajera, ugledna članica podružnice Crvenoga križa u Đakovu.

Za zapovjednika bolnice imenovan je umirovljeni kapetan Andrija Pavić iz Đakova. Službu liječnika u Bolnici Crvenog križa u Đakovu obnašali su liječnici dr. Franjo pl. Labaš Blaškovečki te dr. Gustav Kraus, koji su se na službi izmjenjivali svakih osam dana. Duhovnu službu u bolnici vršili su profesori Bogoslovnog sjemeništa, koji su ranjenike i bolesnike opskrbljivali i različitim knjigama.

U Bolnici Crvenog križa u Đakovu oko ranjenih i oboljelih vojnika brinule su se požrtvovno čč. sestre Družbe sestara svetog Križa u Đakovu, koje su imale znatnog iskustva u karitativnom i bolničkom radu od ranije. Uz njih su i Đakovčanke predvođene Marijom Švarcmajer neumorno u nepovoljnim uvjetima opće nestašice i racionirane opskrbe vodile brigu oko nabave neophodnih živežnih namirnica i oko reda, mira i čistoće u bolnici.

Bolnica Crvenog križa u Đakovu odredbom vojnih vlasti ukinuta je u svibnju 1917. i prostori Bogoslovnog sjemeništa, korišteni do tada za vojne bolničke svrhe, vraćeni su prvobitnoj prosvjetnoj i duhovnoj namjeni. Vojno zapovjedništvo u Zagrebu izrazilo je ujedno osoblju Bolnice zahvalnost na njihovu dotadašnjem radu.

Ranjeni i oboljeli vojnici, liječnik dr. Franjo pl. Labaš Blaškovečki, Marija Švarcmajer i bolničarke u unutarnjem dvorištu Bolnice Crvenog križa u Đakovu u vrijeme Prvog svjetskog rata

Ranjeni i oboljeli vojnici i bolničarke u unutarnjem dvorištu Bolnice Crvenog križa u Đakovu u vrijeme Prvog svjetskog rata

Dopisnica češkoga vojnika liječenog u Bolnici Crvenoga križa u Đakovu

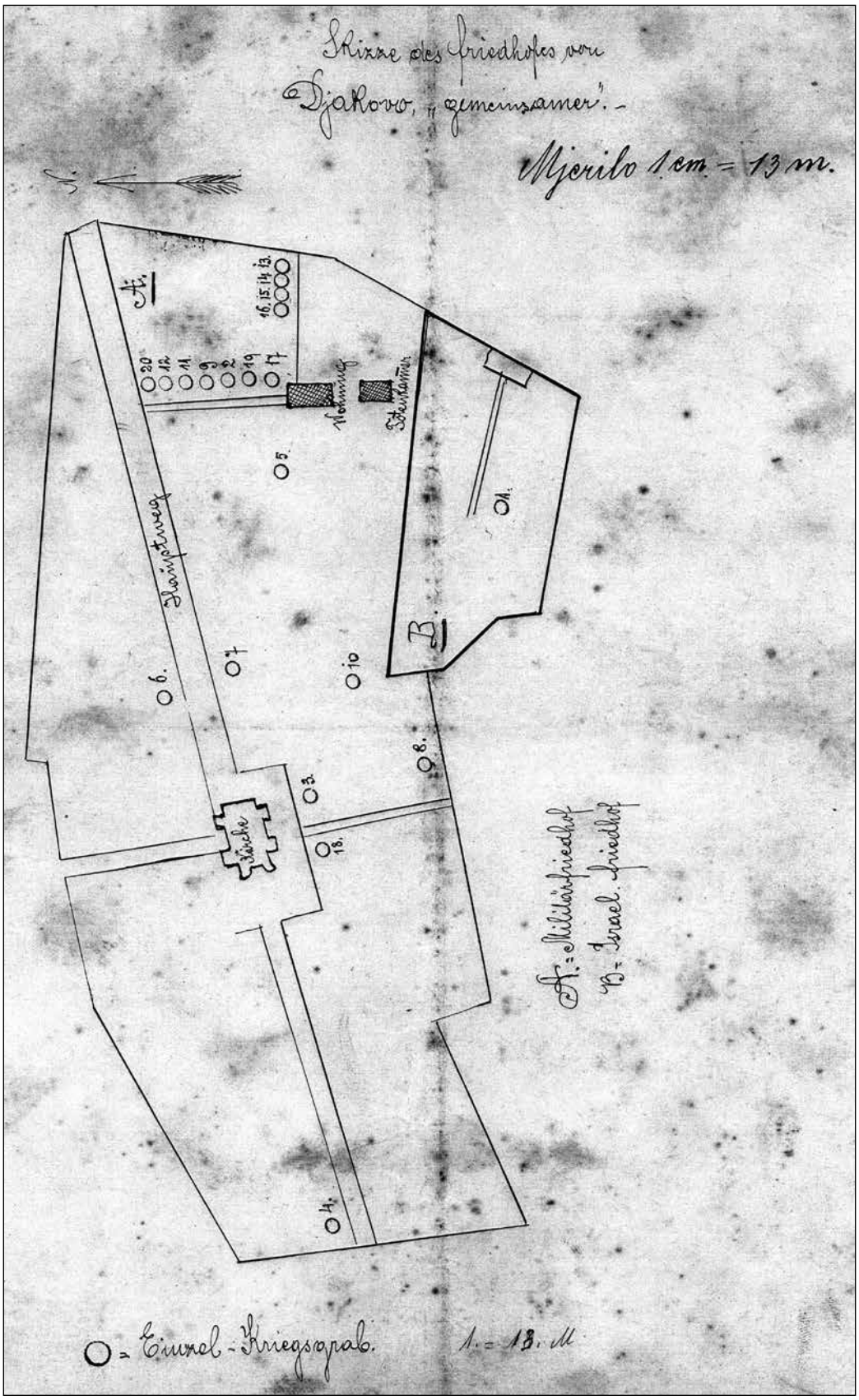

Nacrt đakovačkog groblja iz rujna 1917., sa označenim grobovima vojnika umrlih u bolnici Crvenog križa u Đakovu, i grobovima nekolicine Đakovčana vojnika koji su sahranjeni u Đakovu (K. u. k. Inspektionsoffizier im Zivil - : Roten Kreuz : - Spital Djakovo, *Verzeichnis nach Katasterblatt und Grabnummern*

Đakovačka dobrotvorna i humanitarna društva i udruge u Prvom svjetskom ratu

Izbijanje Prvoga svjetskog rata 1914., preusmjerilo je djelovanje građanskih društava u Đakovu, kao i drugdje u Austro-Ugarskoj Monarhiji, Hrvatskoj i Slavoniji na dobrotvorni rad u korist ratnika na bojištima, vojnika ranjenika, žena i djece mobiliziranih vojnika i ostalih ratnih stradalnika. Tijekom ratnih godina većina đakovačkih društava i udruga, obustavila je i pasiviziralo svoj rad, ponajprije onih gdje je članstvo bilo muško ili pretežito muško, izuzev Dobrovoljnog vatrogasnog društva, koje je sa preostalim i u vojsku nemobiliziranim članstvom preuzelo redarstvenu službu u Đakovu, i nekoliko postojećih ili novoosnovanih dobrotvornih društava i udruga, kao Društvo Crvenog križa, Vojno veteransko i bolno pripomoćno društvo, Katoličko dobrotvorno gospojinsko društvo i Udruženje gospođa za skrb i prehranu.

Znatna novčana sredstva darovao je biskup dr. Ivan Krapac u dobrotvorne i humanitarne svrhe u Hrvatskoj, a novčano je podupro i u Đakovu djelovanje Dobrovoljnog vatrogasnog društva, Vojno veteranskog i bolno pripomoćnog društva, Društva Crvenog križa, Katoličkog dobrotvornog gospojinskog društva. Biskupija je pridonijela mnogo, napose za potrebe podružnice Crvenog križa i uzdržavanja Bolnice Crvenog križa u Đakovu, u kojoj su se do 1917. liječili vojnici. Požrtvovno u Bolnici Crvenog križa služile su čč. sestre Družbe sestara svetog Križa, i uz njih Đakovčanke članice podružnice Crvenoga križa.

Izbijanjem Prvoga svjetskog rata i u Đakovu i Đakovštini, "pošla je mnoga obitelj sa brojnom djecom u susret velikoj nevolji". U novčanoj i materijalnoj pomoći u hrani i odjeći ugroženim obiteljima i djeci napose su se posvetili Udruženje gospođa za skrb i prehranu, sa predsjednicom Matildom Kramarić i Katoličko dobrotvorno gospojinsko društvo u Đakovu, sa predsjednicom Marijom (Micom) Švarcmajer (Schwarzmayer).

Prikupljanje pomoći vojnicima na ratištima, i u različitim odjevnim predmetima i u živežnim namirnicama, bilo je provođeno kroz mnogobrojne dobrotvorne akcije vlasti, društava, udruga i pojedinaca u svim dijelovima Austro-Ugarske Monarhije, pa i u Slavoniji, i u Đakovu i Đakovštini.

U dobrotvornoj i humanitarnoj djelatnosti, i vojnicima na bojištima i ugroženim obiteljima i djeci, tijekom ratnih godina uključena je i školska mladež u Đakovu, te su učenice i učenici izrađivali različite uglavnom zimske odjevne predmete, prikupljali hranu, čajeve, duhan, i priređivali dobrotvorne priredbe prikupljali i novčane priloge. Posredstvom Kotarskog ratno pripomoćnog ureda u Đakovu, sa ravnateljem dr. Antunom Švarcmajerom prikupljena pomoć je dostavljana vojnicima na ratištima i ranjenicima u bolnicama i potrebitim obiteljima. Uz to, među Đakovčanima prikupljena novčana sredstva darovima ili prodajom maslinovih grančica ili različitih spomen-znakova dostavljana su posredstvom Poglavarstva općine trgovišta Đakovo raznim dobrotvorim društvima za pomoć obiteljima poginulih vojnika i invalida, kao i Crvenome križu.

Kada je u ljeto/jesen 1917. posredovanjem Središnjega zemaljskog odbora za zaštitu obitelji mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika pokrenuta velika akcija zbrinjavanja hercegovačke i dalmatinske djece u Virovitičkoj županiji, Mica Švarcmajer našla je u Đakovu i Đakovštini udomljenje za stotinu djece iz Dalmacije. Dal-

matinska djeca, ukupno njih 110, pristigla su u Đakovštinu krajem kolovoza 1917. godine. Na željezničkoj postaji u Vrpolju bio im je priređen svečani doček. Pored ostalih, djecu i njihove pratitelje dočekali su đakovački kotarski predstojnik Antun Mitrović, predsjednik Odbora đakovačkog Gospojinskog društva dr. Antun Švarcmajer te gorjanski općinski bilježnik i načelnik Mijo Jozić, a djeci su bile ponuđene košare s voćem i kolačina. Do Đakova su gosti potom bili prevezeni kolima, a pred đakovačkom ih katedralom je dočekalo građanstvo na čelu s načelnikom Stjepanom Barlovićem i njegovom suprugom. Nakon načelnikovih pozdravnih riječi 60 djece bilo je smješteno u đakovačkim domovima, a ostalih 50 svoj su privremeni dom našli u Gorjanima. Iz Središnjega odbora bilo je izraženo zadovoljstvo s načinom na koji su djeca bila primljena u Gorjanima: "Uvjerismo se drugi dan na licu mjesta, da su djeca smještena po jedno i po dvoje u kuće, a što je najznatnije, da su ih obitelji objeručke s očinskom ljubavi primile među svoju djecu." Osobite zasluge pri prihvatu malih Dalmatinaca u Đakovštini bile su odavane Mariji (Mici) Švarcmajer, gorjanskom bilježniku i načelniku Miji Joziću te gorjanskom učitelju Kohariću.

Ranjeni i oboljeli vojnici, liječnik dr. Franjo pl. Labaš Blaškovečki, Marija (Mica) Švarcmajer i bolničarke u unutarnjem dvorištu Bolnice Crvenog križa u Đakovu u vrijeme Prvog svjetskog rata (Đakovčanka, neutvrđenog imena, jedna od bolničarki na fotografiji je očito kasnije zapisala: "Djakovo za vreme rata bile smo bolničarke u Sjemeništu ja imam svjedočbu od liječnika")

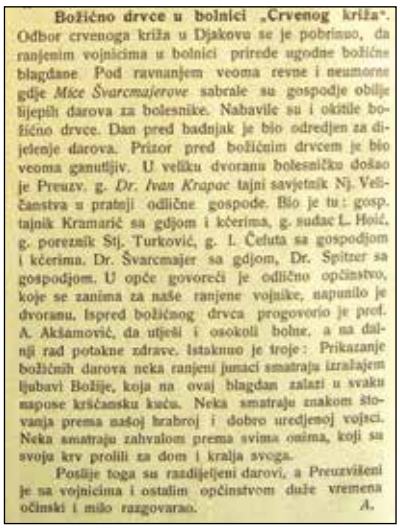

Božićno drvce u bolnici „Crvenog križa".
Odbor crvenoga križa u Djakovu se je pobrinuo, da ranjenim vojnicima u bolnici prirede ugodne božićne blagdane. Pod ravnanjem veoma revne i neumorne gdje *Mice Švarcmajerove* sabrale su gospodje obilje lijepih darova za bolesnike. Nabavile su i okitile božićno drvce. Dan pred badnjak je bio odredjen za dijelenje darova. Prizor pred božićnim drvcem je bio veoma ganutljiv. U veliku dvorana bolesničku došao je Preuzv. g. *Dr. Ivan Krapac* tajni savjetnik Nj. Veličanstva u pratnji odlične gospode. Bio je tu: gosp. tajnik Kramarić sa gdjom i kćerima, g. sudac L. Hoić, g. porezník Stj. Turković, g. I. Čeluta sa gospodjom i kćerima. Dr. Švarcmajer sa gdjom, Dr. Špitzer sa gospodjom. U opće govoreći je odlično općinstvo, koje se zanima za naše ranjene vojnike, napunilo je dvoranu. Ispred božićnog drvca progovorio je prof. A. Akšamović, da utješi i osokoli bolne, a na dalnji rad potakne zdrave. Istaknuo je troje: Prikazanje božićnih darova neka ranjeni junaci smatraju izrašajem ljubavi Božije, koja na ovaj blagdan zalazi u svaku napose krščansku kuću. Neka smatraju znakom štovanja prema našoj hrabroj i dobro uredjenoj vojsci. Neka smatraju zahvalom prema svima onima, koji su svoju krv prolili za dom i kralja svoga.
Poslije toga su razdijeljeni darovi, a Preuzvišeni je sa vojnicima i ostalim općinstvom duže vremena očinski i milo razgovarao. *A.*

Božićno drvce u bolnici "Crvenog križa", *Glasnik Biskupija Bosanske i Sriemske* (Đakovo), 31. prosinca 1914.

Spomen-križ "Mladež domovini 1914.-1915.", Ratno-pripomoćnog ureda pri Ministarstvu zemaljske obrane u Budimpešti, 1915.

"Mali Dalmatinci na prehrani u Gorjanima i Tomašancima u slavonskoj narodnoj nošnji", *Ilustrovane novosti* (Zagreb), 25. kolovoza 1918.

DOBROTVORNI KONCERT VIŠE PUČKE ŠKOKE U DJAKOVU

Učenici i učenice više pučke škole u Djakovu priredili su dne 2. veljače o. g. koncert, namijenivši čisti prihod za invalide županije virovitičke. Što je kod toga koncerta uopće udaralo u oči, bila je narodna nošnja ; svi su naime učenici i učenice bili odjeveni u bogata narodna odijela, kakva nose seljaci i seljakinje u Djakovštini. Mnogobrojno općinstvo nije se moglo dosta nadiviti ljepoti i bogatstvu tih odijela koja su u svijetlu acetilena bojno blistala svojim raskošnim zlatnim vezom. Najviše se svidjala 4. točka programa „God na selu" sa svojim narodnim kolom i gajdašem. Donosimo dvije slike,

što ih je snimio djakovački fotograf g. Dragan Kovačević. D nja prikazuje grupu učenika i učenica u narodnim odijelima, a gornja prizor iz „Goda na selu". Tu se vidi kolo, narod, koji promatra kolo, a u pozadini desno vidi se kramar, kako nudja svoju sitnu robu. Pripomenuti nam je, da je viša pučka škola realnog smjera u Djakovu doprinjela dosad u razne ratne svrhe, što u gotovom novcu što u robi, lijepu svotu od **K 2.600.44,** što služi na čast mladeži, ravnatelju i učiteljskom zboru, koji su si potpuno svijesni svojih patriotskih dužnosti.

"Dobrotvorni koncert više pučke škole u Djakovu", *Ilustrovani list* (Zagreb), 25. ožujka 1916.

Ratni zarobljenici, internirci i izbjeglice

Pored golemoga broja poginulih, važno obilježje bitaka Prvoga svjetskog rata bio je dotad nezapamćeno velik broj ratnih zarobljenika. Stotine tisuća vojnika i s jedne i s druge zaraćene strane provele su manji ili veći dio rata u ratnom sužanjstvu, u lakšim ili težim uvjetima, a povratak domovima u pravilu im je bio dug i mukotrpan.

Poneki austrougarski vojnici s područja Đakovštine proveli su u ratnom zarobljeništvu i punih pet godina – u zavičaj su se vraćali i godinu dana po svršetku rata, pa i kasnije. Zarobljenici koji su bili smješteni u Francuskoj proveli su rat u zarobljeničkim logorima ili kao radnici (primjerice, u industriji), a nakon rata su bili internirani u logore u kojima su čekali rješenje svog statusa. Zarobljenici s područja Đakovštine našli su se tada zajedno u logoru Carpiegne, smještenom šesnaest kilometara od Marseillea.

U drukčijem položaju bili su oni vojnici koji su pali u rusko zarobljeništvo: u razmjerno velikom broju slučajeva bili su odvedeni u daleka ruska prostranstva i ondje su, bez prave mogućnosti za bijeg, živjeli kao poluslobodnjaci, često zasnivajući i (nove) obitelji. Od poznatijih osoba s područja Đakovštine, u ruskom zarobljeništvu bili su dr. Mato Horvat, đakovački pravnik i publicist, te Oskar Mahler, trgovac. Jedan dio bivših austrougarskih vojnika u ruskom je zarobljeništvu odlučio promijeniti stranu te se priključiti jugoslavenskim dobrovoljačkim postrojbama koje su kasnije bile upućene na tzv. solunsko bojište. U Đakovštini je 1919. bio evidentiran 51 "solunaš": 12 iz Velikog Nabrđa (svi Srbi), 8 iz Đakova (6 Hrvata i 2 Srbina), 8 iz Paučja (svi Srbi), 6 iz Bračevaca (svi Srbi), 4 iz Breznice (svi Srbi), 3 iz Hrkanovaca (svi Srbi), 3 iz Svetoblažja (svi Srbi), 2 iz Gorjana (oba Hrvati), 1 iz Gašinaca (Hrvat), 1 iz Novih Perkovaca (Hrvat), 1 iz Piškorevaca (Hrvat), 1 iz Slobodne Vlasti (Srbin) te 1 iz Širokog Polja (Hrvat).

S druge strane, velik broj ruskih zarobljenika – više od tisuću – bio je tijekom rata interniran na području Đakovštine gdje su u najvećoj mjeri kao radna snaga nadomještali izostanak mjesnih muškaraca poslanih na bojišta. Oni koji bi preminuli u Đakovu i okolici bili su uglavnom pokapani bez obreda i bez upisa u matične knjige, te je i stoga njihova prisutnost ostala slabo dokumentirana. Iznimku predstavlja posljednje počivalište Sloba Voskobojnikova koji je kao Židov pokopan na đakovačkom židovskom groblju.

Važno je spomenuti da je na području Đakovštine bio interniran i veći broj Srba s područja Srijema, do čega je došlo nakon kratkotrajne provale srbijanske vojske u istočni Srijem na početku rata. Cjelokupno srpsko civilno stanovništvo s tog područja bilo je nakon povlačenja srbijanske vojske premješteno u zapadne krajeve (u internacijske logore, na gospodarstva ili u domove drugih Srba), pa su i Srbi iz sela Đakovštine prihvatili jedan dio tih civila: 44 u Velikom Nabrđu, 43 u Majaru, 35 u Bračevcima, 12 u Svetoblažju, 14 u Beketincima te 11 u Gornjem Bučju.

Stanovništvo Đakovštine svoju je humanost u teškim ratnim godinama osobito posvjedočilo krajem rata kada je bila poduzeta velika akcija zbrinjavanja gladne djece s područja Istre, Dalmacije, Bosne i Hercegovine. Zahvaljujući državnim vlastima, franjevcima te nizu drugih pojedinaca koji su se uključili u rijetko viđen pothvat, od gladi je tada bilo spašeno više od 20.000 djece, a mnoga su spas našla u Đakovštini.

Viškovčani Adam Sehn, Ivo Pitinac i Georg Stiegler, sudeći prema fotografiji, kao ratni zarobljenici

Vratio se iz ropstva. G. Matija Pavić, pravnik, sin našega sugrađanina i pristaše Ive Pavića, a nećak gen. vikara i kanonika Matije Pavića, vratio se je prije tri dana iz ruskoga ropstva, u kojem je proboravio punih pet godina.

Djakovačke pučke novine, 15. listopada 1921.

Ruski zarobljenici u Đakovštini, 1915. godina

Đakovačko posljednje počivalište ruskoga zarobljenika, Židova Sloba Voskobojnikova ("Slob Voskobojnikov, biv. Ruski rat. zarobljenik")

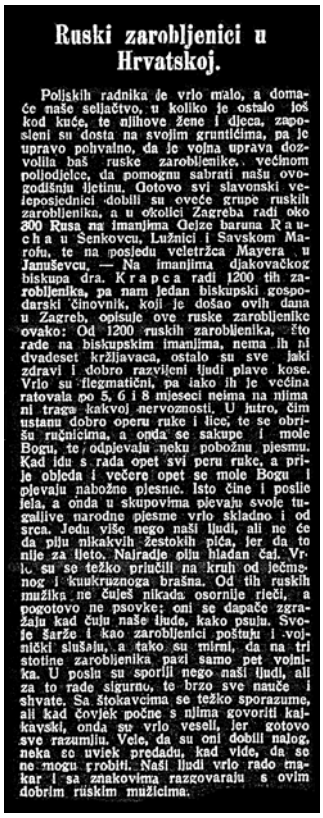

Ruski zarobljenici u Hrvatskoj.

Poljskih radnika je vrlo malo, a domaće naše seljačtvo, u koliko je ostalo još kod kuće, te njihove žene i djeca, zaposleni su dosta na svojim gruntićima, pa je upravo pohvalno, da je vojna uprava dozvolila baš ruske zarobljenike, većinom poljodjelce, da pomognu sabrati našu ovogodišnju ljetinu. Gotovo svi slavonski veleposjednici dobili su eveće grupe ruskih zarobljenika, a u okolici Zagreba radi oko 200 Rusa na imanjima Gelze baruna Rauch a u Senkovcu, Lužnici i Savskom Marofu, te na posjedu veletrčca Mayera u Januševcu. — Na imanjima djakovačkog biskupa dra. Krapca radi 1200 tih zarobljenika, pa nam jedan biskupski gospodarski činovnik, koji je došao ovih dana u Zagreb, opisuje ove ruske zarobljenike ovako: Od 1200 ruskih zarobljenika, što rade na biskupskim imanjima, nema ih ni dvadeset krŝljavaca, ostalo su sve jaki zdravi i dobro razvijeni ljudi plave kose. Vrlo su flegmatični, pa iako ih je većina ratovala po 5, 6 i 8 mjeseci neima na njima ni traga kakvoj nervoznosti. U jutro, čim ustanu dobro operu ruke i lice, te se obrišu ručnicima, a onda se sakupe i mole Bogu, te odpjevaju neku pobožnu pjesmu. Kad idu s rada opet svi peru ruke, a prije objeda i večere opet se mole Bogu i pjevaju nabožne pjesnice. Isto čine i poslie jela, a onda u skupovima pjevaju svoje tugalive narodne pjesme vrlo skladno i od srca. Jedu više nego naši ljudi, ali ne će da piju nikakvih žestokih pića, jer da to nije za ljeto. Najradje piju hladan čaj. Vrlo su se težko priučili na kruh od ječmenog i kukuruznoga brašna. Od tih ruskih mužika ne čuješ nikada osornije riječi, a pogotovo ne psovke; oni se dapače zgražaju kad čuju naše ljude, kako psuju. Svoje šarže i kao zarobljenici poštuju i vojnički slušaju, a tako su mirni, da na tri stotine zarobljenika pazi samo pet vojnika. U poslu su sporiji nego naši ljudi, ali za to rade sigurno, te brzo sve nauče i shvate. Sa štokavcima se težko sporazume, ali kad čovjek počne s njima govoriti kajkavski, onda su vrlo veseli, jer gotovo sve razumiju. Vele, da su oni dobili nalog, neka se uviek predadu, kad vide, da se ne mogu srobiti. Naši ljudi vrlo rado makar i sa znakovima razgovaraju s ovim dobrim ruskim mužicima.

Ruski zarobljenici na đakovačkom biskupijskom vlastelinstvu, novinski članak, *Jutarnji list* (Zagreb), 6. kolovoza 1915.

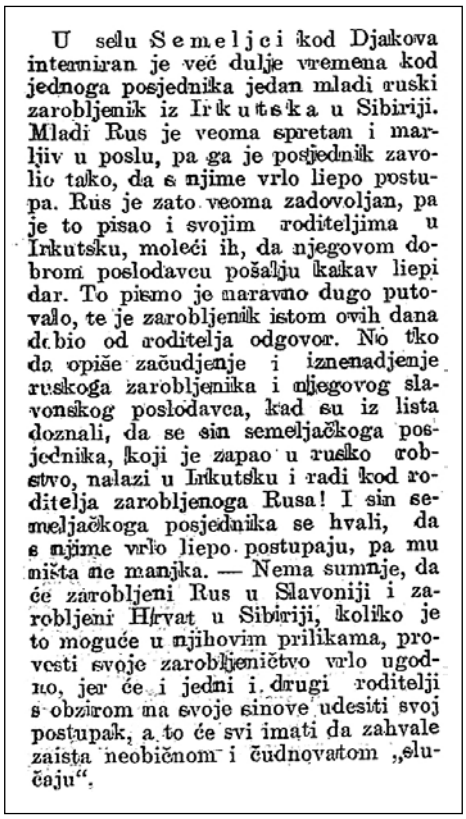

U selu Semeljci kod Djakova interniran je već dulje vremena kod jednoga posjednika jedan mladi ruski zarobljenik iz Irkutska u Sibiriji. Mladi Rus je veoma spretan i marljiv u poslu, pa ga je posjednik zavolio tako, da s njime vrlo liepo postupa. Rus je zato veoma zadovoljan, pa je to pisao i svojim roditeljima u Irkutsku, moleći ih, da njegovom dobrom poslodavcu pošalju kakav liepi dar. To pismo je naravno dugo putovalo, te je zarobljenik istom ovih dana dobio od roditelja odgovor. No tko da opiše začudjenje i iznenadjenje ruskoga zarobljenika i njegovog slavonskog poslodavca, kad su iz lista doznali, da se sin semeljačkoga posjednika, koji je zapao u rusko robstvo, nalazi u Irkutsku i radi kod roditelja zarobljenoga Rusa! I sin semeljačkoga posjednika se hvali, da s njime vrlo liepo postupaju, pa mu ništa ne manjka. — Nema sumnje, da će zarobljeni Rus u Slavoniji i zarobljeni Hrvat u Sibiriji, koliko je to moguće u njihovim prilikama, provesti svoje zarobljeničtvo vrlo ugodno, jer će i jedni i drugi roditelji s obzirom na svoje sinove udesiti svoj postupak, a to će svi imati da zahvale zaista neobičnom i čudnovatom „slučaju".

Između Semeljaca i Irkutska – gotovo nevjerojatna priča o dvojici ratnih zarobljenika, novinski članak, *Jutarnji list* (Zagreb), 27. rujna 1915.

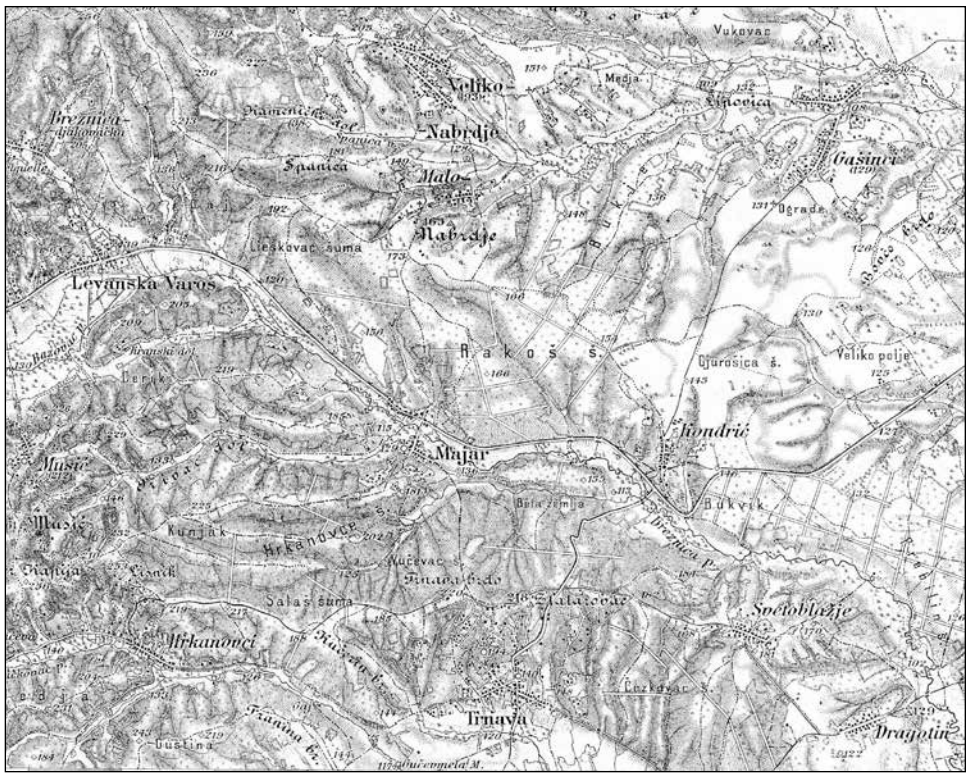

Srpski civili iz Srijema bili su internirani u selima na zapadu Đakovštine

Slom Austro-Ugarske Monarhije, Država Slovenaca, Hrvata i Srba i stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1918.

Posljedice Prvoga svjetskog rata bili su veliki ljudski gubitci i ogromna materijalna šteta. Na području Austro-Ugarske Monarhije, gospodarski, društveni i socijalni život bio je razoren. Krajem Prvoga svjetskog rata postalo je jasno kako se Austro-Ugarska Monarhija neće održati i kako će narodi unutar njezinih granica tražiti proglašenje samostalnih država. U Zagrebu je 6. listopada 1918. stvoreno Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, kao vrhovno političko predstavništvo tih naroda u Austro-Ugarskoj Monarhiji, s programom ujedinjenja i stvaranja neovisne i demokratske države na južnoslavenskim prostorima Austro-Ugarske Monarhije. Sabor Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 29. listopada 1918., dan po kapitulaciji Austro-Ugarske Monarhije proglasio je razvrgnuće svih državno-pravnih veza s Austrijom i Ugarskom, te proglasio Državu Slovenaca, Hrvata i Srba, od ozemlja Austro-Ugarske Monarhije na kojima su živjeli južnoslavenski narodi, s Narodnim vijećem Slovenaca, Hrvata i Srba na čelu. Razdoblje Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada do 1. prosinca 1918., kada je proglašeno "ujedinjenje samostalne Države Slovenaca, Hrvata i Srba sa Kraljevinom Srbijom u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca", vrijeme je uglavnom neizvjesnih, ali i burnih događaja i u Hrvatskoj, i u Slavoniji, pa i u Đakovu i Đakovštini.

GLAS SLOBODE

Izlazi od zgode do zgode. Uredništvo i uprava opć. vijećnica. Telefon broj 1.

Pojedini broj 40 fil. Rukopisi se ne vraćaju.

Urednik: Andro Morić, vlasnik: Mjesni odbor „Narodnog vijeća" u Djakovu.

Svi na okup.

Smatramo svojom svetom dužnošću i narodnom i gradjanskom, da u ovo ozbiljno vrijeme svom izmučenom i napaćenom narodu prikažemo zbijeno sadanji položaj.

Austro-Ugarske monarhije više nema. Na ujedno mjesto stupile su same nove države i to za sada: Čeho-slovačka, koja je svoja slobodu i samostalnost u najvećem miru i redu dočekala i već je uživa. Tamo nije bilo uzbune, tamo nije bilo pljačkanja, tamo nije bilo grabeža! Čeho-slovački je narod na visini svojoj uočio sve

novi sabor sa mnogo novih ljudi u njemu stvarati će samo prave narodne zakone, jer ih neće više Mađari, da zapovjedaju. No za taj veliki narodni posao treba vremena, preko noći nije niti Gospod svijet stvorio.

Na okup svi. Na posao mirno i trijezno, pa će naša sloboda biti u istinu prava, naša domovina velika, a naše ime u svijetu časno.

Proglas.

Sva vlast u narodnoj državi Slovenaca, Hrvata i Srba, dakle i u Hrvatskoj prešla je na Narodno Vijeće

Važne naredbe Narod. vijeća u Zagrebu.

Maksimalne cijene za žitarice. Naredbom povjerenika Narodnog Vijeća za prehranu određuje se:

U § 1. banske naredbe od 4. srpnja 1918. broj Y—32000 ostanovljeni rok na povišicu cijena povrh maksimalne cijene, a koja povišica iznosi kod pšenice, raži, napolice i ječma 15 kruna, a kod zobi, prosa i heljde 10 kruna po metr. centi, produljujem do 30. studenoga 1918.

Zabranjen izvoz robe. Izvoz bilo

Zaglavlje naslovnice prvog broja *Glasa slobode*, glasila Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, objavljenog početkom studenoga 1918.

Josip Geiger, načelnik općine Đakovo u vrijeme Države SHS

Mjesni odbor
NARODNOG VIJEĆA
DJAKOVO.

Predsjednik :

Mjesni odbor „Narodnog Vijeća“ konstituirao se za Djakovo kako slijedi: Predsjednik dr. Ivo Ribar, podpredsjednik prof. Ante Akšamović, tajnik I. nadporučnik Andro Morić, tajnik II. Dragan Devčić, blagajnik Milan Etinger, zamjenik Josip Štimac, odbornici Ivo Gabut, Mato Šarčević, Gjuro Matis, Ivan Im, Josip Geiger, Franjo Lay i Teodor Jelovac. Zamjenici: Joco Stanišić i Antun Rack ml.

Glas slobode, god. I, br. 1 (Đakovo), [studeni 1918.]

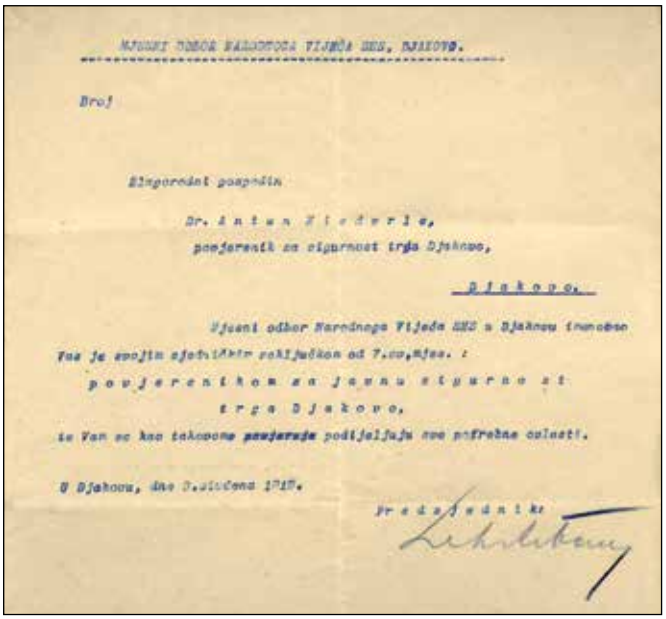

Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS Đakovo imenovao je 7. studenoga 1918. dr. Antuna Niderlea povjerenikom za javnu sigurnost trga Đakovo

Središnji odbor Narodnog vijeća SHS u Zagrebu uputio je 23. listopada 1918. poziv svim pristašama, da po gradovima i selima osnivaju odbore Narodnog vijeća SHS. Tako je i u Đakovu na javnoj skupštini u općinskoj vijećnici izabran i "konstituiran" 28. listopada 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća SHS. Čelne osobe mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS pripadale su krugu najutjecajnijih pojedinaca Hrvatsko-srpske koalicije. U Đakovu je to bio dr. Ivan Ribar, koji je bio i član Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS u Zagrebu. Rad mjesnih odbora Narodnog vijeća SHS trebao se je sastojati u održavanju javnog reda i poretka, osiguranju redovnog uplaćivanja narodnog poreza, koji bi se dijelom koristio za rad mjesnih odbora i uzdržavanje narodnih straža, te objašnjavanju i promicanju novog političkog stanja. Iako je strah od boljševizma prožimao Narodno vijeće SHS, ipak su neki Mjesni odbori Narodnog vijeća SHS, i osobe s kojima su surađivali, zastupali radikalno lijeva stajališta zagovarajući društvene promjene putem agrarne reforme i republikanizma. U Đakovštini je takva stajališta iskazivao naistaknutiji pripadnik zelenog kadra, odmetnuti Božo (Božidar) Matijević, zvani Crveni Božo, potkraj 1918. bliski suradnik dr. I. Ribara i Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS Đakovo.

Kako unitaristička politika nije pronašla pristaše u najbrojnijim društvenom sloju, naime hrvatskom seljaštvu, svi napori pobornika bezuvjetnog ujedinjenja Države SHS sa Kraljevinom Srbijom, ne bi bili mogući bez dolaska, nazočnosti i intervencija srbijanske vojske. U Đakovo je 14. studenoga 1918. stigao prvi odred srpske vojske, od 50 konjanika.

Đakovački unitaristi, predvođeni dr. I. Ribarom, prednjačili su u Slavoniji inventivnošću u promidžbenom djelovanju, te su potkraj studenoga 1918. osnovali "Jugoslavenski klub", odnosno udruženje pod nazivom "Sijelo Jugoslavena".

Doček braće Srba. Dana 14. ov. mj. u 9 sati prije podne stigao je u Djakovo prvi odred srbske vojske i to 50 konjanika pod zapovjedništvom kapetana Jevtovića. Na kolodvoru dočekao ih mjesni odbor „Narodnog vijeća“ sa predsjednikom drom Ribarom. Svečani doček bio je pred opć. vijećnicom, gdje ih cvijećem dočekalo mnoštvo dama i gospodična, pozdravio ih predsjednik dr. Ribar, te gospodja Tonica Ribar i gospodična Jelka Stanišić. Zahvalio se kapetan Jevtović. Gospodje i gospodične obasule su braću cvijećem. Dobro nam došli braćo ponosna.

Glas slobode, god. I, br. 2 (Đakovo), 14. studenog 1918.

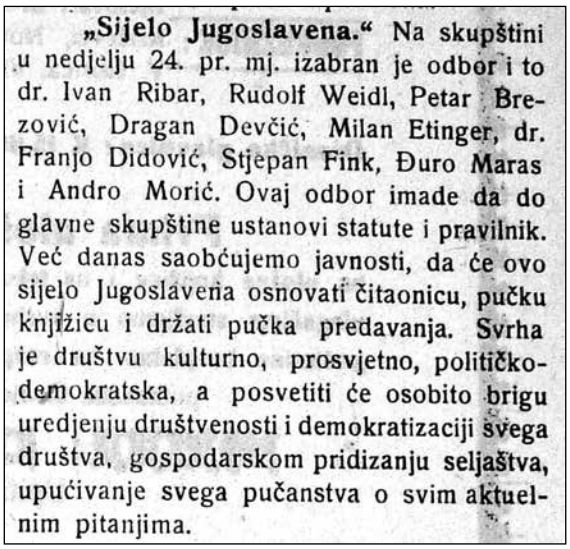

„Sijelo Jugoslavena.“ Na skupštini u nedjelju 24. pr. mj. izabran je odbor i to dr. Ivan Ribar, Rudolf Weidl, Petar Brezović, Dragan Devčić, Milan Etinger, dr. Franjo Didović, Stjepan Fink, Đuro Maras i Andro Morić. Ovaj odbor imade da do glavne skupštine ustanovi statute i pravilnik. Već danas saobćujemo javnosti, da će ovo sijelo Jugoslavena osnovati čitaonicu, pučku knjižicu i držati pučka predavanja. Svrha je društvu kulturno, prosvjetno, političko-demokratska, a posvetiti će osobito brigu uredjenju društvenosti i demokratizaciji svega društva, gospodarskom pridizanju seljaštva, upućivanje svega pučanstva o svim aktuelnim pitanjima.

Glas slobode, god. I, br. 4 (Đakovo), 1. prosinca 1918.

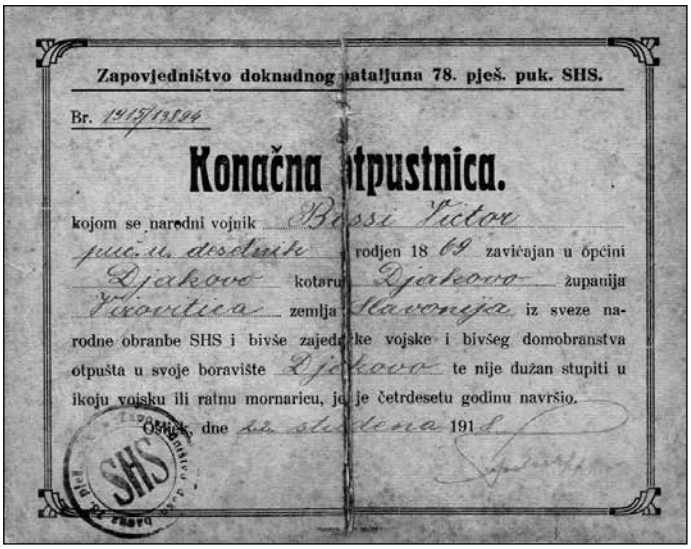

Zapovjedništvo doknadnog bataljuna 78. pješ. puk. SHS.

Br. 1917/13894

Konačna otpustnica.

kojom se narodni vojnik Bassi Victor

puč. u. desetnik rodjen 18 69 zavičajan u općini

Djakovo kotaru Djakovo županija

Virovitica zemlja Slavonija iz sveze narodne obranbe SHS i bivše zajedničke vojske i bivšeg domobranstva otpušta u svoje boravište Djakovo te nije dužan stupiti u ikoju vojsku ili ratnu mornaricu, je je četrdesetu godinu navršio.

Osijek, dne 22. studena 191 8

SHS

"Konačna otpusnica" iz vojske izdana 22. studenoga 1918. desetniku Viktoru Bassiju iz Đakova od Zapovjedništva doknadnog bataljuna 78. pješačke pukovnije SHS u Osijeku

Božo Matijević

Trgovina konfekcijske robe Jakoba Epsteina u središtu Đakova, bila je potkraj listopada 1918. na udaru zelenokadrovske pljačke

Ilija i Pavo Vračević, ubijeni kao pripadnici Zelenog kadra nakon ugušenja bune u Trnavi ujesen 1918.

Narodno vijeće SHS ustrojavalo je Narodne straže, poluvojne postrojbe, za održavanje javnog reda i mira. Za razliku od ostalih mjesta u Slavoniji i Srijemu, Narodna straža u Đakovu ustrojena je potkraj listopada 1918. u dvije postrojbe. Prva skupina nazvana je "Straža Narodnog vijeća", pod zapovjedništvom natporučnika dr. Antuna Niderlea, bila je jednaka postrojbama koje su ustrojavane u ostalim mjestima, te druga skupina, koju su činili vojnici i civili sposobni za vojnu službu, nazvana "Jugoslavenska satnija", pod zapovjedništvom Andre Morića. Đako-

vačka "Jugoslavenska satnija" postrojena je od 220 bivših vojnika, a u održavanju reda i mira i uredovanju protiv buntovnika pomagale su joj narodne seoske straže.

Dugotrajni i iscrpljujući rat, te raspad Austro-Ugarske Monarhije ujesen 1918. doveo je do nemira i pljački i u mnogim krajevima do bezvlašća. Neimaština i nestašica bile su sveprisutne. Do radikalizacije seljaštva dolazi naročito u vrijeme raspada Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja Države Slovenaca, Hrvata i Srba. U Slavoniji se po seljačkim nemirima osobito isticala Đakovština. Potkraj 1918. zabilježeni su različiti primjeri bezvlašća i u kotaru Đakovo. Crkvena, građanska i seljačka imovina najčešće je metom buntovničke i zelenokadrovske pljačke. Potkraj listopada i početkom studenoga 1918. na udaru zelenokadrovske pljačke je i središte Đakova. Glavni razlozi nezadovoljstva slavonskog seljaštva bili su teški uvjeti života tijekom višegodišnjeg rata, ali i mnoštvo neriješenih gospodarskih, socijalnih, pa i političkih pitanja u neposrednom poraću potkraj 1918. i početkom 1919. Nemiri u Hrvatskoj, i Slavoniji, u jesen 1918. imali su sva obilježja revolucionarnog stanja. Narodno vijeće SHS tijekom listopada i sudenoga 1918. uzvratilo je represivnim mjerama i prijekim sudovima. Najkrvaviji obračun novih vlasti sa buntovnim seljaštvom u Đakovštini bio je ujesen 1918. u Trnavi.

Neposredno poraće, potkraj 1918. i početkom 1919., bilo je vrijeme još uvijek teških i nesređenih gospodarskih, a pojavom pandemije Španjolske gripe i zdravstvenih prilika, već tijekom ratnih godina uslijed neimaštine i raznim zaraznim bolestima znatno pogoršanih. Španjolska gripa pojavila se u kasnu jesen 1918., od koje su do ljeta 1919. pomrli i mnogobrojni žitelji Đakovštine. Potkraj 1918. i početkom 1919. otpočela je i obnova društvenog, kulturnog i gospodarskog života Đakova i Đakovštine, ali u potpuno novim i znatno drukčijim okolnostima.

Istaknute osobe Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu

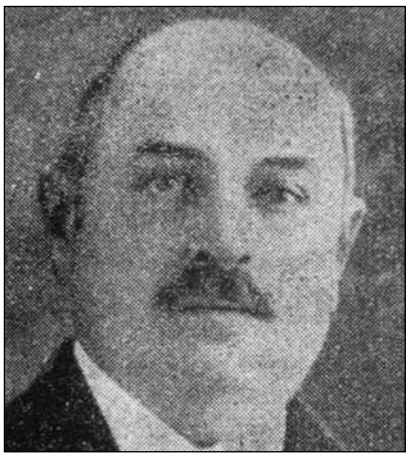

Milan (Mile) Kramarić (Ogulin, 1864. – Zagreb, 1930.), upravni činovnik. Kao upravitelj đakovačkoga kotara 1914. godine nastojao je smirivati uzavrele strasti i sukobe do kojih je došlo nakon Sarajevskog atentata. Uz kraću pauzu tijekom 1915., kada je bio zamjenik Vladina povjerenika za Srijemsku županiju, do svibnja 1917. držao je upravu đakovačkog kotara u svojim rukama.

Stjepan Barlović (Đakovo, 1852. – Graz, 1928.), posjednik i političar "mađaronskih" pogleda. Uz kraće prekide, bio je od 1881. do 1910. biran za zastupnika u hrvatskom Saboru. U listopadu 1914. bio je od strane županijskih vlasti postavljen za povjerenika u Đakovu i tu je dužnost vršio do svibnja 1918. godine. Nakon sloma Monarhije posve se povukao iz javnoga života i preostale životne godine proveo u Grazu.

Dr. Ivan Ribar (Vukmanić, Karlovac, 1881. – Zagreb, 1968.), političar jugoslavenskog usmjerenja. U Đakovo je doselio 1907. godine te se odmah uključio u politički život grada i okolice. Organizirao je ogranak Hrvatske napredne stranke te do Prvoga svjetskog rata bio vodeći predstavnik Hrvatsko-srpske koalicije u Đakovštini i jedan od najistaknutijih prvaka Koalicije u Slavoniji uopće. Početkom Prvoga svjetskog rata bio je unovačen te je bio i ranjen. Kasnije se uspio osloboditi vojne obaveze te je kao zastupnik sudjelovao u radu hrvatskog Sabora. Godine 1918. osnovao je Mjesni odbor Narodnog vijeća u Đakovu.

Andrija (Andro) Morić (Đakovo, 1887. – Osijek, 1944.), novinar, publicist i političar. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata borio se na ruskom bojištu te u osječkoj *Hrvatskoj obrani* objavio više desetaka ratnih reportaža. Ujesen 1918., u vrijeme sloma Austro-Ugarske Monarhije, Države Slovenaca, Hrvata i Srba te stvaranja Kraljevstva / Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca bio je u Đakovu zapovjednik tzv. Jugoslavenske satnije, odnosno zapovjednik Narodne straže koju je organiziralo Narodno vijeće. Ujedno je u isto vrijeme bio najbliži suradnik dr. Ivana Ribara koji je bio predsjednik đakovačkoga Mjesnog odbora Narodnog vijeća.

Dr. Antun Niderle (Osijek, 1884. – Đakovo, 1964.), odvjetnik i političar. U veljači 1914. prvi put izabran za načelnika Đakova, a početkom Prvoga svjetskog rata bio je unovačen. Na galicijskom bojištu bio je ranjen, a nakon oporavka vraćen je u pozadinu te postavljen za upravitelaj jednoga kotara u Sandžaku. U zadnjim mjesecima postojanja Austro-Ugarske Monarhije ponovno se politički aktivirao kao suradnik dr. Ivana Ribara te bio važan član Mjesnoga odbora Narodnog vijeća u Đakovu.

Božo Matijević (Tomašanci, 1894. – Mađareva bara kod Beketinaca, 1920.), osnivač i vođa hajdučke družine "Kolo gorskih tića". Tijekom Prvoga svjetskog rata sudjelovao u borbama na ruskom bojištu te je došao pod utjecaj revolucionarnih sovjetskih boljševičkih ideja. Krajem rata predvodio je postrojbu zelenog kadera koju također nadahnjuje boljševičkim idejama. Bio je blizak dr. Ivanu Ribaru te je u danima rasula Austro-Ugarske Monarhije sudjelovao sa svojim zelenokadrovcima u organiziranju narodnih straža te tako pomagao u suzbijanju pljačke i nereda u Đakovu i Đakovštini. Nezadovoljan razvojem političkih događaja, osnovao je hajdučku družinu "Kolo gorskih tića" te u ljeto 1920. poginuo u sukobu s oružnicima.

Dr. Ivan Krapac (Karlovac, 1843. – Zagreb, 1916.), biskup. Zaređen je za svećenika u Zagrebu 1866. godine. Za doktora kanoničkog prava promoviran na sveučilištu u Budimpešti 1896. godine. Biskupom Đakovačko-srijemske biskupije imenovan 1910. godine. U političkom pogledu bio je blizak banu Dragutinu Khuen-Héderváryju te "mađaronskoj" Narodnoj stranci, a kasnije i banu Nikoli Tomašiću. Tijekom šest godina provedenih u Đakovu stekao velike zasluge na kulturnom i gospodarskom polju (nova zgrada Biskupijskog sjemeništa, staje i stanovi za radnike na Ivandvoru...). Tijekom Prvoga svjetskog rata obilno je financijski potpomagao rad humanitarnih društava. Preminuo je naglo od kljenuti srca, u Zagrebu, 15. srpnja 1916., te je pokopan 21. srpnja u Đakovu, u katedralnoj kripti.

Marija (Mica) Švarcmajer r. Begović (Đakovo, 1870. – Đakovo, 1918.). Kći biskupskog podvornika Petra Begovića, supruga odvjetnika i javnog bilježnika te dugogodišnjega đakovačkog načelnika dr. Antuna Švarcmajera. Uoči Prvoga svjetskog rata pokrenula je u Đakovu Pučku kuhinju za gladnu i siromašnu školsku djecu. Bila je članica đakovačke podružnice Crvenoga križa te se tijekom Prvoga svjetskog rata istaknula svojom brigom za rad Bolnice Crvenog križa u Đakovu. Tijekom rata je također aktivno sudjelovala u prihvatu i skrbi nad gladnom djecom iz Dalmacije, Istre te Bosne i Hercegovine koja su utočište našla u Đakovštini.

Ivan Čefuta (? - Zagreb, 1940.), gospodarski stručnjak. Do siječnja 1913. godine bio je upravitelj maksimirskoga posjeda zagrebačkoga nadbiskupa, a tada je pozvan za ravnatelja Biskupijskoga vlastelinstva u Đakovu. Tu dužnost obavljao je tijekom čitavoga Prvog svjetskog rata. Kao ravnatelj biskupskih dobara bio je zadužen za opskrbu Bolnice Crvenog križa u Đakovu.

Stjepan Turković (Glina, 1861. – Đakovo, 1922.), poreznik i kulturni djelatnik. Bio je istaknuta osoba đakovačkoga društvenog života te se naročito odlikovao kao predsjednik đakovačkoga Narodnog kazališnog društva. Sudjelovao je pri osnutku Hrvatske čitaonice u Đakovu (1895.) kao i pri osnutku Hrvatskog pjevačkog društva "Preradović" (1896.). Znatne zasluge stekao je svojim sudjelovanjem u radu đakovačke podružnice Crvenoga križa čiji je član te blagajnik bio od samoga osnutka 1900. godine. Tijekom Prvoga svjetskoga rata u novinskim ga se izvješćima nazivalo "dušom" odbora đakovačke podružnice Crvenoga križa, a naročito je skrbio oko Bolnice Crvenog križa.

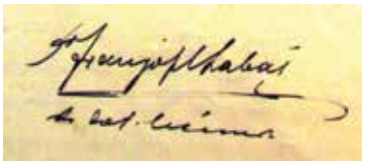

Dr. Franjo pl. Labaš Blaškovečki (Lovrečan, Zlatar Bistrica, 1862. – Bjelovar, 1937.), liječnik. Diplomirao medicinu na sveučilištu u Grazu 1886. godine i potom nastupio liječničku službu u ratnoj mornarici. Godine 1889. premješten u ugarsko domobranstvo, a 1892. imenovan gradskim fizikom i ravnateljem Opće javne bolnice u Koprivnici. Početkom travnja 1896. godine imenovan je kotarskim liječnikom u Đakovu, te je ujedno bio i osobni liječnik biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Od samoga početka bio je uključen u rad đakovačke podružnice Crvenoga križa, te je kao takav bio član njegova Upravnoga odbora. Tijekom Prvoga svjetskog rata, do 1917. godine, obnašao je i službu liječnika u Bolnici Crvenog križa u Đakovu.

Dr. Gustav Kraus (?, 1880. – ?), liječnik. Diplomirao medicinu na Bečkom sveučilištu 1910. godine, do ožujka 1912. službovao u Osječkoj bolnici. U svibnju 1912. doselio u Đakovo kao sukromni (privatni) liječnik i zubar, a 1. prosinca iste godine nastupio službu općinskog liječnika uzadruženih zdravstvenih općina Đakovo – Piškorevci – Budrovci – Vrpolje – Strizivojna – Selci sa sjedištem u Đakovu. Tijekom Prvoga svjetskog rata, do 1917. godine, obnašao je i službu liječnika u Bolnici Crvenog križa u Đakovu.

Popis izložaka

1. Puškomitraljez iz razdoblja Prvoga svjetskog rata, vl. Muzej Đakovštine Đakovo
2. Puškomitraljez iz razdoblja Prvoga svjetskog rata, vl. Gradski muzej Vinkovci
3. Vatreno i hladno oružje austrougarske vojske iz Prvoga svjetskog rata, vl. Gradski muzej Vinkovci
4. Odora časnika austrougarske vojske, pripadala pukovniku Stjepanu Rogozu (Kamensko, 1854. – Đakovo, 1911.), početak 20. stoljeća, vl. Dragutin Rogoz, Đakovo

5-6. Austrougarske vojne karte, kraj 19. / početak 20. stoljeća, pripadale pukovniku Stjepanu Rogozu, vl. Dragutin Rogoz, Đakovo

7-8. Austrougarske vojne karte iz vremena Prvoga svjetskog rata, pripadale kadetu Milivoju Rogozu, vl. Dragutin Rogoz, Đakovo

9. Austrougarski vojni dvogled, kraj 19. / početak 20. stoljeća, pripadao pukovniku Stjepanu Rogozu, vl. Dragutin Rogoz, Đakovo

10-16. Austrougarska odlikovanja, kraj 19. / početak 20. stoljeća, pripadala pukovniku Stjepanu Rogozu, vl. Dragutin Rogoz, Đakovo

17. Karlov četni križ, odlikovanje, ustanovljeno 13. prosinca 1916., vl. Branko Ostajmer, Zagreb
18. Ranjenička medalja, odlikovanje, ustanovljeno 12. kolovoza 1917., vl. Filip Hameršak, Zagreb
19. Srebrna medalja za hrabrost I. stupnja cara Karla I., odlikovanje, ustanovljeno 19. srpnja 1789., vl. Filip Hameršak, Zagreb
20. Srebrna medalja za hrabrost II. stupnja cara Karla I., odlikovanje, ustanovljeno 19. srpnja 1789., vl. Filip Hameršak, Zagreb
21. Brončana vojna medalja za zasluge, s likom cara Karla I., odlikovanje, ustanovljeno 12. ožujka 1890., vl. Filip Hameršak, Zagreb
22. Bista kralj Franjo Josip I., kraj 19. / početak 20. stoljeća, vl. Vladimir Geiger, Zagreb
23. Ratni mužar "Durch Krieg zum Sieg / 1914 – 1916", 1916., vl. Branko Ostajmer, Zagreb
24. Ratni mužar "Pro patria / 1914 – 1916", 1916., vl. Zdenka Sklepić, Zagreb
25. Ratni prsten "1914 PRO PATRIA", 1914., vl. Branko Ostajmer, Zagreb
26. "Narod za svoje nemoćnike", značka, Rudolf Valdec, 1916., vl. Branko Ostajmer, Zagreb

27-28. "Božićnica vojnicima", svežnjevi biljega, Ratno-pripomoćni ured kraljevskoga ugarskog Ministarstva za zemaljsku obranu, vl. Vijoleta Herman Kaurić, Zagreb

29. Dopisnica Đakovčanina Fabijana Pavića, pripadnika 28. pješačke pukovnije, 20. lipnja 1917., s markicom 42. domobranske vražje divizije "ZA SIROČAD POGINULIH JUNAKA HRVATA", vl. Muzej Đakovštine Đakovo
30. *Glasnik Biskupija Bosanske i Sriemske*, god. XLII., br. 15, 14. VIII. 1914. (Okružnica biskupa Ivana Krapca od 1. kolovoza 1914.), vl. Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižnica, Đakovo
31. *Ilustrovani list* (Zagreb), br. 13, 25. ožujka 1916. ("Dobrotvorni koncert više pučke škole u Djakovu"), vl. Branko Ostajmer, Zagreb
32. *Sarajevska tragedija*, Tisak Makso Bruck, Đakovo 1914., vl. Branko Ostajmer, Zagreb
33. *Propisi o rekviziciji žita i brašna i suvisle naredbe*, Zagreb 1915., vl. Branko Ostajmer, Zagreb
34. *Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole "Sestara Svetog Križa" koncem školske godine 1914.-1915.*, Đakovo 1915., vl. Muzej Đakovštine Đakovo
35. *Izvještaj Više pučke (gradjanske) škole realnog smjera u Djakovu koncem školske godine 1915.-1916.*, [Đakovo 1916.], vl. Muzej Đakovštine Đakovo
36. *Odlomak iz djela Zlatna knjiga naroda hrvatskoga*, s.l., s.a., vl. Dragutin Rogoz, Đakovo

37. Matica u ratu palih i u povodu rata preminulih 1914.–1918. župe Đakovo, vl. Rimokatolički župni ured Svih svetih Đakovo
38. K. u. k. Inspektionsoffizier im Zivil (:Roten Kreuz:) Spital Djakovo, Verzeichnis nach Katasterblatt und Grabnummern, vl. Rimokatolički župni ured Svih svetih Đakovo
39. Matica u ratu umrlih 1914.–1918. župe Punitovci, vl. Rimokatolički župni ured sv. Ladislava Punitovci
40. "Uspomena živim i palim junacima Djakovo", pano s imenima i fotografijama Đakovčana vojnika u Prvome svjetskom ratu, vl. Muzej Đakovštine Đakovo
41. Imenovanje Adolfa Trišlera, na pučki ustanak obvezanoga magistra farmacije, ljekarničkim pomoćnim oficijalom, Budimpešta, 1. svibnja 1915., vl. Franjo Čeliković, Đakovo
42. Imenovanje dr. Antuna Niderlea povjerenikom za javnu sigurnost trga Đakovo, Đakovo, 7. studeni 1918., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
43. Aprovizacija trgovišta Đakovo, Đakovo 1917., vl. Vladimir Geiger, Zagreb
44. Austrougarske krunske novčanice i kovanice, vl. Vladimir Geiger i Branko Ostajmer, Zagreb
45. "Uspomena na svjetski rat 1914.", promidžbena karta s prikazom njemačkoga cara Vilima II. te austrougarskoga cara i kralja Franje Josipa I., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
46. Dr. Antun Niderle (1884. – 1964.), portret, S. Sheylal, oko 1917., vl. Ines Niderle, Đakovo
47. Božo Matijević (1894. – 1920.), fotografija, vl. Valentin Markovčić, Đakovo
48. Josip Geiger (1886. – 1965.), fotografija, vl. Vladimir Geiger, Zagreb
49. Stjepan Barlović (1852. – 1928.), fotografija, vl. Muzej Đakovštine Đakovo
50. Središte Đakova sa zgradom općinskog poglavarstva, razglednica, 1916., vl. Vladimir Geiger, Zagreb
51. Biskup dr. Ivan Krapac (1843. – 1916.), razglednica, vl. Valentin Markovčić, Đakovo
52. Ferdinand Krpić (1891. – 1917.), fotografija, vl. Dragutin Rogoz, Đakovo
53. Đuro Geiger (1884. – 1917.), fotografija, vl. Vladimir Geiger, Zagreb
54. Dopisnica "Hrvatska dobrovoljna četa kotara djakovačkog / U BOJ NA SRBIJU!", Đakovo 1914., vl. Valentin Markovčić, Đakovo

55-59. Serija razglednica, prikaz posljednjih dana u životu nadvojvode Franje Ferdinanda, 1914., vl. Dragutin Rogoz, Đakovo

60. Razglednica Sarajeva s označenim mjestom atentata, 1914., vl. Dragutin Rogoz, Đakovo
61. Središte Đakova, Ulica Franje Josipa I., razglednica, oko 1908., vl. Vladimir Geiger, Zagreb
62. Zgrada kotarske oblasti Đakovo, razglednica, vl. Valentin Markovčić, Đakovo
63. Središte Đakova, razglednica, 1914., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
64. Skupina Đakovčana, nova godina 1918., vl. Branko Ostajmer, Zagreb
65. Bogoslovno sjemenište u Đakovu, razglednica, vl. Valentin Markovčić, Đakovo
66. Bolnica Crvenog križa u Đakovu, fotografija, vl. Dragutin Rogoz, Đakovo
67. Bolnica Crvenog križa u Đakovu, fotografija, vl. Muzej Đakovštine Đakovo
68. Dopisnica češkoga vojnika liječenog u Bolnici Crvenoga križa u Đakovu, žig Podružnice Crvenog križa u Đakovu, vl. Vladimir Geiger, Zagreb
69. Dr. Većeslav Michal (1870. – 1932.), đakovački liječnik, kao austrougarski vojni liječnik u vrijeme Prvoga svjetskog rata, portret, nepoznat autor, vl. Dragutin Rogoz, Đakovo
70. Dr. Većeslav Michal, kao zapovjednik pričuvne ratne bolnice u Petrinji (prvi red, u sredini), fotografija, vl. Dragutin Rogoz, Đakovo
71. Đuro Živković iz Koritne kao vojnik sa suprugom, sestrom i kćeri, fotografija, 1915., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
72. Franjo Šteg, rođ. 1896., iz Đakova, kao pripadnik c. i kr. mornarice, fotografija, Pula, kolovoz 1916., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
73. Franjo Peterlić iz Đakova, kao vojnik u vrijeme Prvoga svjetskog rata, fotografija, Ljubovija, studeni 1917., vl. Valentin Markovčić, Đakovo

74. Fridrich Šestak iz Đakova, označen brojem 5, sa suborcima negdje na bojištu, fotografija, ožujak 1917., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
75. Franjo Borbelj iz Levanjske Varoši, u pozadini četvrti slijeva u tamnijim hlačama, sa suborcima, pripadnicima pješačke postrojbe, negdje na bojištu, srpanj 1916., fotografija, vl. Valentin Markovčić
76. Skupina austrougarskih vojnika, treći slijeva u posljednjem redu Franjo Balentić iz Trnave, vl. Valentin Markovčić, Đakovo
77. Šimun Erdeljac iz Đakova, prvi zdesna, fotografija, travanj 1918., vl. Valentin Markovčić
78. Šimun Erdeljac iz Đakova, sa suborcima negdje na bojištu, prvi slijeva, fotografija, travanj 1918., vl. Valentin Markovčić
79. Skupina austrougarskih vojnika negdje na Ruskom bojištu, Ivan Brezović iz Đakova prvi slijeva u srednjem redu, fotografija, kolovoz 1916., vl. Valentin Markovčić
80. Skupina austrougarskih vojnika (topništvo), snimljenih vjerojatno u Osijeku, treći slijeva Nikola (Mika) Lizačić iz Đakovačkih Selaca, fotografija, vl. Vlado Filić, Đakovo
81. Nikola (Mika) Lizačić iz Đakovačkih Selaca, kao topnik sa suborcima u vrijeme Prvoga svjetskog rata, snimljeni vjerojatno u Osijeku, fotografija, vl. Vlado Filić, Đakovo
82. Fabijan Pavić iz Đakova sa suborcima pripadnicima 28. pješačke pukovnije u vrijeme Prvoga svjetskog rata, fotografija, vl. Muzej Đakovštine Đakovo
83. Fabijan Pavić iz Đakova sa suborcima, topnicima, negdje na bojištu u vrijeme Prvoga svjetskog rata, fotografija, vl. Muzej Đakovštine Đakovo
84. Petar i Marija Matoković iz Đakovačkih Selaca, fotografija, vl. Martina Matoković, Đakovo
85. Pisma upućena Radoslavu Franjetiću, kotarskom inženjeru u Đakovu, ratna cenzura, 1917., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
86. Pismo upućeno Dragici Gavrančić u Viroviticu, ratna cenzura, Đakovo, 21. rujna 1916., vl. Branko Ostajmer, Zagreb
87. Pismo Đakovčanina Franje Šestaka iz srpskoga ratnog zarobljeništva, Skoplje 1914., upućeno preko Crvenog križa, vl. Branko Ostajmer, Zagreb
88. Dopisnica Đakovčanina, poručnika Josipa Gambergera, iz ruskoga ratnog zarobljeništva, Zadonsk, Rusija, 16. kolovoza 1916., vl. Dragutin Rogoz, Đakovo
89. Razglednica Đakovčanina Josipa Gambergera, Galicija, 2. srpnja 1918., vl. Dragutin Rogoz, Đakovo

90-94. Dopisnice, potpukovnik Josip Poletilović iz Đakova, šurjakinji Danici Poletilović, Galicija, 1917., vl. Dragutin Rogoz, Đakovo

95. Dopisnica, dr. Josip Štajduhar iz Đakova, Milanu Štimcu, 16. travnja 1916., vl. Dragutin Rogoz, Đakovo
96. Dopisnica, Josip Slabý, iz Đakova, kadet, pripadnik 28. pješačke pukovnije – 13. marš-bataljona, djevojci Ani Laudenbach, 30. srpnja 1915., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
97. Dopisnica, Josip Slabý iz Đakova, kadet, pripadnik 28. pješačke pukovnije, djevojci Ani Laudenbach, 5. kolovoza 1915., vl. Valentin Markovčić, Đakovo.
98. Dopisnica, Josip Slabý iz Đakova, kadet, pripadnik 28. pješačke pukovnije, djevojci Ani Laudenbach, 1. ožujka 1916., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
99. Dopisnica, Mato Bering iz Đakova, pripadnik inženjerije, kćeri Bari Bering, srpanj 1916., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
100. Dopisnica, Mihalj Novaković iz Đakova, pripadnik 28. pješačke pukovnije, sestri Antoniji Lutz, 18. veljače 1916., vl. Valentin Markovčić, Đakovo
101. Dopisnica, pučki ustaša Stjepan Schmidt, šurjaku A. Waldingeru u Josipovac, Petrijevci, Đakovo, 7. rujna 1914., vl. Valentin Markovčić, Đakovo

Odabrani izvori i literatura

Neobjavljeni izvori:

Hrvatski državni arhiv, Zagreb
- fond Predsjedništvo Zemaljske vlade
- fond Unutarnji odjel Zemaljske vlade
- fond Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade
- fond Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba 1918.-1919.
- Zbirka mikrofilmova
  M-3403 (Matična knjiga umrlih župa Trnava 1918.-1929.)
  M-3396 (Matična knjiga umrlih župa Drenje 1892.-1930.)
  M-33386 (Matična knjiga umrlih župa Gorjani 1917.-1948.)
  M-3485 (Ratna matična knjiga umrlih župe Vrbica 1914.-1918.)

Državni arhiv u Slavonskom Brodu
- fond Okružni narodni odbor Slavonski Brod, 10/15, kut. Spisi Upravnog odjela i tajništva, Odjela trgovine i opskrbe, Socijalnog odjela, Šumarskog odjela, Zdravstvenog odjela i Odjela za narodnu imovinu, 1945.-1947., inv. br. 55, fasc. Socijalni odjel, 1945., 1946., 1947., 1948. (Popis obitelji poginulih boraca u svjetskom ratu 1914-1918 g. [Đakovo])

Muzej Đakovštine, Đakovo
- Inv. br. 4797 B, Vojna bolnica u svjetskom ratu 1914-1918 u Đakovu

Rimokatolički župni ured Đakovo
- Matica u ratu palih i u povodu rata preminulih 1914.-1918. rkt. župe Djakovo
- K. u. k. Inspektionsoffizier im Zivil (:Roten Kreuz:) Spital Djakovo, Verzeichnis nach Katasterblatt und Grabnummern

Rimokatolički župni ured Punitovci
- Matica u ratu umrlih 1914.-1918.

Dobrovoljno vatrogasno društvo Đakovo
- *Zapisnici Dobrovoljnog vatrogasnog društva Đakovo*, *1907.-1921.*

Novine:

Djakovačke hrvatske pučke novine (Đakovo), 1914.
Dom i sviet (Zagreb), 1915.
Đakovački list (Đakovo), 1958.-1959.
Glas slobode (Đakovo), 1918.-1919.
Glasnik Biskupije Bosanske i Sriemske (Đakovo), 1914.-1918.
Ilustrovani list (Zagreb), 1914.-1918.
Jug (Osijek), 1917.-1918.
Jutarnji list (Zagreb), 1914.-1915., 1930.
Narodna / Hrvatska obrana (Osijek), 1914.-1918., 1921.
Narodna zaštita (Zagreb), 1917.-1918.
Vjesnik županije virovitičke (Osijek), 1914.-1918.

Literatura:

Ivan Balta, "Slavonija i slavonske vojne jedinice u Prvom svjetskom ratu", *Polemos*, sv. 8, br. 1-2 (15-16), Zagreb 2005., str. 205.-219.

Ivo Banac, "'I Karlo je o'šo u komite': Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918.", *Časopis za suvremenu povijest*, god. 24, br. 3, Zagreb 1992., str. 23.-43.

Zvonko Benašić, *Đakovački portreti*, Đakovo 2011.

Zvonko Benašić, *Đakovački spomendani*, Đakovo ^{2}2010.

Zvonko Benašić, "Prva privatna bolnica u Slavoniji osnovana je u Đakovu", *43. Đakovački vezovi. Prigodna revija*, god. XL, br. 39, Đakovo 2009., str. 134.-136.

Vaso Bogdanov, "Starčevićeva stranka prava prema oslobođenju i ujedinjenju južnoslavenskih zemalja", u: *Jugoslavenski odbor u Londonu u povodu 50-godišnjice osnivanja*, ur. Vaso Bogdanov, Ferdo Čulinović i Marko Kostrenčić, Zagreb 1966., 27.-163.

Milko Cepelić, *Sijmo opet lan i konoplju*, Osijek 1917.

Dinko Čutura, "Prvi svjetski rat. Iz Hrvatske i BiH do 190 000 poginulih", *VP – Magazin za vojnu povijest*, br. 1, Zagreb, travanj 2011., str. 46.-47.

Pejo Ćošković, "Ivan Krapac", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 8, Zagreb 2013., str. 714.

Dadoh zlato za željezo. Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja, ur. Jelena Borošak Marijanović, Zagreb 2011.

Antun Dević, Frok Zefiq, *Župa Vuka,* Vuka 2006.

Stjepan Fink, *Spomenspis 50-godišnjice opstanka i posvete novog spremišta dobr. vatrogasnog društva u Djakovu 1872.-1922.*, Đakovo 1922.

Josip Gali, "Historija sela i škole do II svjetskog rata", u: *Osnovna škola Josipa Kozarca u Semeljcima 1786.-1961.*, prir. Bosiljka Zovkić, Nikola Biljan, Josip Gali, [Semeljci 1961.]

Vladimir Geiger, "Aprovizacijska doznačnica općine trgovišta Đakovo iz 1917. godine", *41. Đakovački vezovi. Prigodna revija*, god. XXXVIII, br. 37, Đakovo 2007., str. 69.

Vladimir Geiger, "Kenotaph. Der gefallenen, verschwundenen und an den Nachwirkungen des Krieges verstorbenen Soldaten aus dem slavonischen Dorf Krndija im Ersten Weltkrieg", *Fenster*, br. 14, Sremski Karlovci, oktobar 2013., str. 25.-27.

Vladimir Geiger, "O nekim popisima poginulih, nestalih i od posljedica rata preminulih vojnika iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu", *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 9, Đakovo 2009., str. 85.-102.

Vladimir Geiger, "Osnivanje i pravila Vojno veteranskog i bolno pripomoćnog društva u trgu Đakovo 1913. godine", *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 8, Đakovo 2007., str. 237.-245.

Vladimir Geiger, "Skica za povijest Đakova i Đakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada - 1. prosinca 1918.", *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 11, Đakovo 2013., str. 7.-84.

Grgo Grbešić, "Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske o Prvom svjetskom ratu", *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, god. CXXXXII., br. 6, lipanj 2014., str. 17.-21.

[Rikard Hafner-Lahorski], "Bolnica 'Crvenog križa' u Djakovu", u: *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915. Ratni almanah*, Uredio: Rikard Hafner-Lahorski, Osijek 1915., str. 67.-71.

Vijoleta Herman Kaurić, "Prvi svjetski rat", u: *Slavonija, Baranja i Srijem. Vrela europske civilizacije*, sv. I., ur. Vesna Kusin, Branka Šulc, Zagreb 2009., str. 430.-435.

Vijoleta Herman Kaurić, *Za naše junake... Rad dobrotvornih humanitarnih društava u gradu Zagrebu 1914.-1918.*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb 2007.

[Franjo] H.[igy] Mandić, "Trgovište Djakovo", u: *Odlomak iz djela Zlatna knjiga naroda hrvatskoga*, s.l., s.a.

Mato Horvat, *Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" – "Preradović" u Đakovu 1863 – 1939*, Đakovo 1939.

Bogumil Hrabak, "Dezerterstvo i zeleni kadar u jugoslavenskim zemljama u prvom svjetskom ratu", *Zbornik*, god. 16, br. 16, Historijski institut Slavonije i Baranje, Slavonski Brod 1979., str. 1.-131.

Bogumil Hrabak, *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918.*, Novi Sad 1990.

Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole "Sestara Svetog Križa" koncem školske godine 1914.-1915., Đakovo 1915.

Izvještaj Više pučke (gradjanske) škole realnog smjera u Djakovu koncem školske godine 1915.-1916., [Đakovo 1916.]

Izvještaj Više pučke škole realnog smjera u Djakovu koncem školske godine 1917.-1918., [Đakovo 1918.]

Dragoslav Janković, Bogdan Krizman (prir.), *Građa o stvaranju jugoslovenske države (1. I – 20. XII 1918)*, Tom II, Beograd 1964.

Aleksandar S. Jovanović, *Isčupani koreni Velikog Nabrđa*, Beograd 2003.

Koloman Stjepan Kaposta, *Život kroz nadu riječ i pijesmu*, Đakovo 1979.

Mira Kolar, *Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za vrijeme Prvog svjetskog rata*, Slavonski Brod 2008.

Bogdan Krizman, "Građa o nemirima u Hrvatskoj na kraju g. 1918.", *Historijski zbornik*, god. X, br. 1-4, Zagreb 1957., str. 111.-129.

Željko Lekšić, *Prvi đakovački fotografi*, Đakovo, 2009.

Željko Lekšić, "Tko su bili đakovački načelnici", *Đakovačke novine* (Đakovo), god. III, br. 23, 11. III. 2005.

Mato Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti*, Trnava 2011.

Stjepan Matković, "Vladimir Frank", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4, Zagreb 1998., 387.

Diana Mikšić, "Ruski ratni zarobljenici u Prvom svjetskom ratu prema gradivu Hrvatskoga državnog arhiva", *Arhivski vjesnik*, god. 48, Zagreb 2005., str. 101.-114.

Andrija Nikić, *Godine gladi. Povijesni prikaz spasavanja hercegovačke sirotinje (1916.-1919)*, Duvno 1974., Mostar - Veljaci 1995.

Filip Novosel, "Hrvatsko-slavonske postrojbe u sastavu austro-ugarske vojske za vrijeme Prvog svjetskog rata", *Scrinia slavonica*, sv. 10, Slavonski Brod 2010., str. 267.-289.

Branko Ostajmer, "Upisi ratnog zajma u Đakovu i Đakovštini 1914.-1918.", *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 11, Đakovo 2013., str. 85.-138.

Branko Ostajmer, Vladimir Geiger, "Bolnica Crvenog križa u Đakovu 1914.-1917.", *47. Đakovački vezovi. Prigodna revija*, god. XLIV, br. 43, Đakovo 2013., str. 60.-63.

Branko Ostajmer, Vladimir Geiger, "Spomenici – kenotafi poginulim, nestalim i od posljedica rata preminulim vojnicima iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu", *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 11, Đakovo 2013., str. 139.-156.

Adam Pavić, *Gorjani. Povijesni i prosvjetno – kulturni razvoj,* Gorjani 1986.

Slavko Pavičić, *Hrvatska vojna i ratna poviest i Prvi svjetski rat*, Zagreb 1943., Zagreb 1993., Zagreb 1998.

Slavko Pavičić, *Jugozapadno (talijansko) ratište u Prvom svjetskom ratu*, Zagreb 1944., Zagreb 2007.

Krešimir Pavić, "Osnivanje Crvenog križa u Đakovu", *Đakovački vezovi. Prigodna revija 1988*, Đakovo 1988., str. 29.-31.

Johann Possert, *Viškovci Heimatbuch. Zur Erinnerung an ein kleines Bauerndorf*, Lieboch 1989.

Propisi o rekviziciji žita i brašna i suvisle naredbe, Zagreb 1915.

Manfried Rauchensteiner, *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg*, Graz 1993.

Ivan Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, Zagreb 1965.

Sarajevska tragedija, Đakovo [1914.].

Matthias Stolz, *Krndija Heimatbuch. Slawoniendeutsches Dorf ausgelöscht*, Graz 1987.

Tomo Šalić, "Đurđanci u prostoru i vremenu", u: Tomo Šalić, Adam Pavić, *Đurđanci kod Đakova*, Đakovo 2006., str. 62.-64.

Tomo Šalić, *Vrbica u Đakovštini 1330-1990.*, Vinkovci 1990.

F. Šikýř, *Što treba znati o austrijskim ratnim zajmovima*, Prag, s. a.

Zdenka Šimončić-Bobetko, "Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine", *Povijesni prilozi*, god. 10, br. 10, Zagreb 1991., str. 219.-247. ili Zdenka Šimončić-Bobetko, "Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine", *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 4, Đakovo 1997., str. 57.-81.

Ivt [Ivan Tomac], "Krvava jesen 1918. godine u Trnavi", *Slavonski narodni kalendar Čiča Grge Grgina 1979*, Slavonski Brod 1978., str. 57.-62. ili Ivan Tomac, "1918. godina u Trnavi", u: *Dvjesta godina Osnovne škole u Trnavi 1786-1986.*, ur. Dragan Čugalj, Nikola Biljan, Josip Lukačević, Trnava 1988., str. 39.-48. ili IVT [Ivan Tomac], "Krvava jesen 1918. godine u Trnavi", *Slavonski narodni kalendar Čiča Grge Grgina 2001.*, Slavonski Brod 2000., str. 81.-86.

Nikola Trišić, *Sarajevski atentat u svjetlu bibliografskih podataka*, Sarajevo 1960.

Kasilda Vidović, "Odgojno-prosvjetno i karitativno djelovanje Družbe sestara svetog Križa u Đakovu", *Diacovensia. Teološki prilozi*, god. III, br. 1, Đakovo 1995., str. 395.-406.

Josip I. Vidmar, "Prilozi građi za povijest 1917-1918 (s osobitim osvrtom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas)", *Arhivski vjesnik*, god. I, sv. 1, Zagreb 1958., str. 11.-173.

Josef Werni, Konrad Reiber, Josef Eder, *Heimatbuch Tomaschanzi – Gorjani. Zur Erinnerung an unsere einstige Heimat in Slawonien*, Ruit bei Stuttgart 1974.

Wilhelm Andreas Zimmermann, *Dorfchronik Wutschewzi 1850 - 1945*, Grünstadt 2001.

Tomislav Zorko, "Narodne straže Narodnog vijeća SHS-a na prostoru Banske Hrvatske", u: *1918. u hrvatskoj povijesti. Zbornik*, ur. Željko Holjevac, Zagreb 2012., str. 356.-367.

Đakovo during World War I

World War I (1914 - 1918) was the first truly global war in the history of mankind and it affected the destinies of millions of people. Town of Đakovo and its surrounding area were not directly affected by military operations of the Great War. Nevertheless the war had serious repercussions on the lives of all classes of population of the Đakovo area. The consequences were also felt in Đakovo for years after the war ended in 1918. The war had the most dramatic effect on men who were mobilized into Austro-Hungarian army and sent to distant frontlines in other parts of Europe. Many of them perished on the various battlefields. They never returned home although they still lived in the memories of their families. Those men who survived and returned home after five years of exhausting soldiers' life had to realize that their own native place changed a lot during the years of their absence.

Up until today we did not know much about the history of Đakovo region during World War I. There are numerous and complex reasons why this period of history of Đakovo was neglected. Undoubtedly the most important reason was the fact that during the Great War Croatian lands were part of the Austro-Hungarian Empire that was not only defeated in the war, but also ceased to exist as a state in 1918. Almost all casualties suffered by Đakovo during the Great War - both those at the various battlefields, as well as those who died behind the frontlines - fell for the side that lost the war and against the idea of a new Yugoslav state that was established at the end of the war at the ruins of the former Empire. Later, during World War II, Đakovo was even deeper affected with serious and far reaching effects of a new war and for this reason the memory about World War I was driven into even deeper oblivion. Therefore the period of World War I was barely mentioned even in the best works written by historians and journalists about Đakovo and its history. This exhibition about Đakovo during World War I is the first attempt to offer a reliable presentation of events in Đakovo from 1914 to 1918 and hopefully it will be a basis for further more complete and scientifically founded research of this topic.

Đakovo und Umgebung im Ersten Weltkrieg

Als der erste Globalkonflikt in der Menschengeschichte beeinflusste der Erste Weltkrieg (1914-1918) die Schicksale von Millionen Menschen. Obwohl die Stadt Đakovo und ihre Umgebung kein Schauplatz des Krieges waren, hatte der "Große Krieg" starke Wirkungen auf das Leben aller Bevölkerungsschichten ausgeübt. Von den Kriegsfolgen war die Stadt noch jahrelang nach seinem Ende betroffen. Besonders dramatisch wurde der Krieg von den nach den entlegenen europäischen und weltlichen Schlachtfeldern gesandten Rekruten erlebt. Viele von ihnen kehrten zu ihren Heimen nicht zurück und fanden auf den fernen Schlachtfeldern ihre letzten Ruhestätten. Ihre Familien bewahrten sorgsam die Erinnerungen an die Verstorbenen. Nach vier erschöpfenden Kriegsjahren, als der Krieg beendet war, sah alles anders aus.

Bisher wussten wir sehr wenig über die Geschichte von Đakovo und Umgebung während des Ersten Weltkrieges. Dieses unbestreitbar wichtige Thema war bisher aus vielen und komplexen Gründen vernachlässigt, vor allem wegen der Tatsache, dass Kroatien als ein Teil Österreich-Ungarns 1918 besiegt wurde. Fast alle Kriegsopfer von Đakovo, gefallen auf den Schlachtfeldern oder im Hintergrund, fielen auf der besiegten Seite. Auf der Gegenseite stand die nach dem Krieg und dem Zerfall Österreich-Ungarns realisierte jugoslawische Staatsidee. Der Zweite Weltkrieg mit seinen schweren und weitgehenden Folgen führte dazu, dass der "Grosse Krieg" fast vollständig vergessen war. Demzufolge wurde der Erste Weltkrieg auch in den besten historiographischen Werken über Đakovo nur sporadisch erwähnt. Die Ausstellung "Đakovo und Umgebung im Ersten Weltkrieg" ist der erste Versuch, den Kriegsgang in der Stadt Đakovo und ihrer Umgebung in den Jahren 1914-1918 seriös darzustellen. Zugleich bietet die Ausstellung eine Basis für weitere Forschungen und eine zukünftige, wissenschaftlich gegründete Bearbeitung der Thematik.